คู่มือ

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

(SOCIAL RETURN ON INVESTMENT : SROI)

ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ประจำปี 2568

สำนักนโยบายแผนและยุทธศาสตร์

https://www.fio.co.th

คู่มือ

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน
(Social Return On Investment: SROI)
ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้
ประจำปี 2568

จัดทำโดย

ฝ่ายพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน
สำนักนโยบายแผนและยุทธศาสตร์

คำนำ

องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (อ.อ.ป.) เป็นหน่วยงานรัฐวิสาหกิจในสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีภารกิจหลักในการปลูกสร้างสวนป่า การทำไม้ตามหลักวิชาการ การให้บริการแก่รัฐและประชาชนในด้านอุตสาหกรรมป่าไม้ การวิจัย ค้นคว้าและทดลองเกี่ยวกับผลิตผลและผลิตภัณฑ์ในด้านอุตสาหกรรมป่าไม้ รวมทั้งการอนุรักษ์และบริบาลช้างเลี้ยงของไทย ตลอดจนดำเนินการกิจการเกี่ยวกับการจัดหาที่พัก การอำนวยความสะดวกหรือการให้บริการในกิจการที่เกี่ยวกับการทัศนาจร ซึ่งในปัจจุบัน อ.อ.ป. มีพื้นที่สวนป่าเศรษฐกิจ ทั้งสิ้น 1.07 ล้านไร่ และผลผลิตซึ่งเป็นรายได้หลักขององค์การอุตสาหกรรมป้าไม้ ปัจจุบันนอกจากการดำเนินงานเชิงธุรกิจสร้างรายได้ให้กับรัฐแล้ว อ.อ.ป. ยังได้สนับสนุนรวมถึงยังได้สนองนโยบายของรัฐในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและงานเชิงบริการสังคมโดยเฉพาะการฟื้นฟูพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม/ ป่าต้นน้ำลำธาร การส่งเสริมด้านการปลูกป่าเศรษฐกิจ การอนุรักษ์และการบริบาลช้างไทย การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สร้างงานและสร้างอาชีพให้กับราษฎร ท้องถิ่น ฯลฯ และด้วยภารกิจของ อ.อ.ป. ประกอบกับการดำเนินงานที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชนท้องถิ่น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการให้ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ สำนักนโยบายแผนและยุทธศาสตร์ (ส.นผ.) ได้เล็งเห็นความสำคัญในการดำเนินกิจกรรมของ อ.อ.ป. ที่สอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานและตอบรับนโยบายของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทุกๆ ด้าน จึงได้จัดทำคู่มือการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ สำหรับบุคลากรทั้งภายในและภายนอกเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานทั้งด้านทฤษฎี (Theory) และปฏิบัติ (Practice) ในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนฯ จากโครงการด้านสังคมต่างๆ ซึ่ง SROI สามารถนำไปใช้ในหน่วยงานต่างๆ ทั้งที่เป็นองค์กรแสวงหากำไรและองค์กรไม่แสวงหากำไร ทั้งภาครัฐและเอกชน อาทิ

1. สามารถใช้ SROI เป็น Management Tool เพื่อวัดความสามารถในการดำเนินงาน (Performance) วัดผลประโยชน์ ต้นทุน และมูลค่าเพิ่มที่เกิดขึ้น
2. ธุรกิจทั้งขนาดใหญ่ กลาง เล็ก สามารถใช้ประโยชน์จาก SROI ในการประเมินความเสี่ยงและค้นหาโอกาสจากผลกระทบที่เกิดขึ้น จากสินค้าและบริการที่มีต่อผู้เกี่ยวข้อง เช่น ลูกค้า คู่ค้า พนักงาน และชุมชน เป็นต้น
3. จัดทำโครงการ SROI เพื่อประกอบการตัดสินใจในการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นช่วงก่อนการตัดสินใจลงทุนหรือลงทุนไปแล้วที่ต้องติดตามความคืบหน้าของโครงการ รวมทั้งสามารถใช้เป็นเครื่องมือประเมินความเสี่ยงเฉพาะด้าน เช่น ด้านสิ่งแวดล้อมหรือด้านสังคมที่สนใจ

4. การวิเคราะห์และคำนวณ SROI เพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐที่จะต้องอนุมัติโครงการในการประมูล รวมทั้งอาจกำหนดให้มี Third Parties ทำการทบทวนหรือคำนวณซ้ำเพื่อความมั่นใจ

คู่มือการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) ของ อ.อ.ป. ประจำปี 2568 เป็นคู่มือที่ประมวลจากองค์ความรู้จากการฝึกอบรมการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) ของ อ.อ.ป. ประจำปี 2568 โดยมีแนวทางจาก คู่มือการประเมินผลทางสังคมและผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนโครงการเพื่อสังคมเพื่อความเข้าใจในหลักการเบื้องต้นและสนับสนุนการปฏิบัติงานขององค์กรเพื่อสังคม และประสบการณ์จากการทำงานโดยคาดหวังให้ผู้ปฏิบัติงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของ อ.อ.ป. รวมถึงผู้ที่สนใจในงานด้าน SROI สามารถทำความเข้าใจในหลักการและนำไปปฏิบัติได้โดยง่าย ทั้งนี้ ส.นผ. ขอขอบคุณคณะผู้บริหาร อ.อ.ป. ที่สนับสนุนการขับเคลื่อนการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ของ อ.อ.ป. และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคู่มือฉบับนี้จะเป็นประโยชน์กับ อ.อ.ป. ในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) พร้อมทั้งเพื่อเผยแพร่ความรู้ในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) ทางสังคมต่อไป

สารบัญ

บทนำ	5
การประเมินโครงการ	6
รูปแบบการประเมิน SROI ของโครงการเพื่อสังคม	7
การประมินผลลัพธ์ทางสังคม (SIA)	8
หลักการของการประเมิน SROI	9
หลักการสำคัญของ SROI	10
การกำหนดขอบเขตและการวิเคราะห์การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)	12
การเปลี่ยนแปลงและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง	14
ตัวชี้วัดผลลัพธ์	18
การกำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์ทางสังคม	20
กรณีฐาน (Base Case Scenario)	23
อัตราการลดลงของประโยชน์	24
การพิจารณาผลลัพธ์	25
แนวทางการแบ่งผลลัพธ์ให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากกระบวนการมีส่วนร่วม (Participation)	26
การประเมินผลลัพธ์และผลกระทบทางสังคม	27
ค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy)	28
วิธีการถ่ายโอนมูลค่า (Benefit Transfer)	35
การคำนวณมูลค่า (SROI Analysis)	36
การใช้โปรแกรมคำนวณ SROI	39
สิ่งที่ต้องคำนึงในการประเมินผล SROI	45

บทนำ

จุดเริ่มต้นในการพัฒนามาตรฐานการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 โดย REDF (Roberts Enterprise Development Fund) ซึ่งเป็นหน่วยงานกองทุนชั้นนำในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีความต้องการคำนวณ ความคุ้มค่าและผลตอบแทนจากเงินบริจาคให้แก่องค์กร โครงการหรือวิสาหกิจเพื่อสังคม ประกอบกัน ความก้าวหน้าของการนำมาตรฐาน SROI เริ่มทวีความเข้มข้น เมื่อประเทศอังกฤษออกกฎหมาย Social Value Act ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 เพื่อส่งเสริมหน่วยงานภาครัฐในการขยายผลลัพธ์ทางสังคมผ่านกระบวนการ จัดซื้อจัดจ้าง (Pre-Procurement) โดยกำหนดให้เป็นเกณฑ์ปฏิบัติในการสรรหาองค์กรผู้ให้บริการที่สามารถ ให้บริการได้ตามข้อกำหนดของผู้ว่าจ้าง (Term of Reference: TOR) และยังพิจารณาองค์กรผู้ให้บริการที่สะท้อนการสร้างผลลัพธ์ทางสังคมเป็นอันดับแรก โดยอาศัย SROI เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินสำหรับรัฐบาลประเทศสก็อตแลนด์ได้รับเคลื่อนแผนชาติในการยกระดับมาตรฐาน SROI ในการทำงานของวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อเพิ่มผลลัพธ์ และประสิทธิภาพของงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล ตลอดจนส่งเสริมให้หน่วยงานกำกับหรือกองทุนกำหนดกรอบติดตามบริหารงบประมาณสนับสนุนโดยใช้ SROI ภายใต้แคมเปญ Public Social Partnership หรือ PSP ซึ่งคล้ายคลึงกับโมเดลประชารัฐในประเทศไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในพื้นที่โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคสังคม ในประเทศญี่ปุ่น เริ่มขับเคลื่อนเครือข่าย SROI ตั้งแต่ปี พ.ศ.2554 และมีการเผยแพร่และดำเนินงานทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคสังคม

สำหรับองค์กรทางสังคมของประเทศไทยหลายองค์กร ล้วนมีพันธกิจสำคัญในการช่วยเหลือประชาชนผู้ด้อยโอกาส ประชาชนที่ต้องการความช่วยเหลือ และการเข้าไปพัฒนาศักยภาพความสามารถของประชาชนในสังคมตามบริบทที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งบทบาทการส่งเสริมและช่วยเหลือสังคมดังกล่าวได้ถูกขับเคลื่อนผ่านโครงการทางสังคมประเภทต่างๆ เช่น การส่งเสริมอาชีพ การส่งเสริมกิจกรรมการเกษตร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาการศึกษา เป็นต้น ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวย่อมเกิดผลกระทบทั้งในมิติเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมไม่มากก็น้อย อย่างไรก็ตามองค์กรดังกล่าวมักถูกตั้งคำถามอยู่เสมอว่าเงินลงทุนที่ใช้ไปในการขับเคลื่อนโครงการต่างๆ สามารถสร้างผลกระทบต่อสังคม “กี่บาท” ให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยปกติแล้วโครงการเพื่อสังคมต่างๆ มิได้ดำเนินการเก็บข้อมูลที่เป็นลักษณะผลประโยชน์ในรูปตัวเงินโดยตรงหรือข้อมูลสำหรับวิเคราะห์ผลประโยชน์ทางอ้อมทางการเงิน โดยข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพียงข้อมูลเชิงพรรณนา การถอดบทเรียนและการถ่ายทอด ผลสำเร็จผ่านเขียนรายงานเชิงอรรถาธิบายเท่านั้น ดังนั้น นักประเมินผลกระทบทางสังคมจึงได้นำเทคนิคการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) มาแก้ไขข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้น

การประเมินผลตอบแทนทางสังคม (Social Return On Investment: SROI) เป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากการวิเคราะห์ต้นทุนและประโยชน์ของโครงการ (Cost-Benefit Analysis: CBA) ซึ่งเป็นวิธีวิเคราะห์ เพื่อจัดสรรทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพและใช้ในการวิเคราะห์ตัดสินโจของหน่วยงานภาครัฐ และการวิเคราะห์กำไรขาดทุน (Profit-Loss Analysis: PLA) ซึ่งนำมาวิเคราะห์มูลค่าการลงทุนและประโยชน์ครอบคลุมแตกต่างกัน

สำหรับหลักการ SROI จะพิจารณาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเข้าสู่ระบบการประเมิน มีขอบเขตในการพิจารณาทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบในทุกมิติ รวมทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมที่จะส่งผลต่อการตัดสินใจ และพิจารณามูลค่าทางการเงินที่เกิดขึ้นจริง (Tangible) และการประมาณมูลค่าของปัจจัยที่เป็นนามธรรม (Intangible SROI) จึงเป็นแนวคิดสำหรับการทำความเข้าใจการประเมินและการบริหารจัดการผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการขององค์กรครอบคลุม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม จำแนกตามผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่สำคัญในแต่ละกลุ่ม โดย SROI เป็นผลลัพธ์ที่ได้จากการคำนวณสัดส่วนของมูลค่าผลลัพธ์ทางสังคมทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม กับงบประมาณการลงทุนของโครงการเพื่อพิจารณาว่าในงบประมาณการลงทุนของโครงการ 1 หน่วย สามารถให้ผลลัพธ์ทางสังคมเท่าไหร่ของงบประมาณการลงทุน โดยการคำนวณมูลค่าผลลัพธ์ทางสังคมจะต้องคำนึงถึงเป้าหมายของที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงใดๆ จากกิจกรรมที่ใส่เข้าไปและมีความสอดคล้องกับทิศทางขององค์กร

การประเมินโครงการ มีวัตถุประสงค์หลัก ในการเปรียบเทียบระหว่างต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของโครงการ (Cost) กับผลประโยชน์หรือผลตอบแทน (Benefit) ที่เกิดจากโครงการเพื่อให้สามารถประเมินความคุ้มค่าของโครงการและความคุ้มทุนของโครงการหรือทางเลือกด้านนโยบายต่างๆ ในสถานการณ์ที่มีข้อจำกัดทางทรัพยากร

- ทำให้รู้ถึงความคุ้มค่าและความคุ้มทุนของโครงการและนโยบาย
- ช่วยในการตัดสินโครงการและทางเลือกนโยบายใดมีความคุ้มค่ามากกว่าภายใต้ข้อจำกัดทางทรัพยากรรวมถึงรูปแบบการประเมินที่เกี่ยวกับความคุ้มค่าของโครงการ
- การวิเคราะห์ต้นทุน - ผลประโยชน์ (Cost - benefit analysis: CBA)
- การประเมินมูลค่าผลตอบแทนทางสังคม (Social return on investment: SROI) เป็นประเมินต้นทุนและผลประโยชน์ในรูปของตัวเงินและเป็นการประเมินด้วยมุมมองทางสังคม (Societal perspective)

รูปแบบการประเมินผลกระทบทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ของโครงการเพื่อสังคม

โดยทั่วไปแล้วการประเมินผลกระทบจากการลงทุนของโครงการเพื่อสังคมจะจำแนกตามระยะความสำเร็จของโครงการวิจัย ได้แก่ การประเมินผลกระทบฯ ก่อนดำเนินโครงการ การประเมินผลกระทบระหว่างดำเนินโครงการ และการประเมินผลกระทบหลังดำเนินโครงการหรือหลังโครงการเสร็จสิ้น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) ก่อนการดำเนินโครงการ (Ex - Ante Evaluation) คือ การประเมินเพื่อตัดสินใจว่าควรจะดำเนินกิจกรรมหรือไม่ ควรอนุมัติโครงการหรือไม่ (เป็นการประเมินจากการคาดการณ์ของผลลัพธ์ในอนาคต)

2) ระหว่างการดำเนินโครงการ (On - Going) คือ การประเมินเพื่อพิจารณาว่าผลลัพธ์ระหว่างการดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ (ควรมีการหยุดหรือไปต่อหรือปรับแผนกิจกรรมหรือไม่)

3) หลังการดำเนินโครงการ (Ex - Post Evaluation) คือ การประเมินเพื่อพิจารณาผลลัพธ์หลังสิ้นสุดกิจกรรมว่าสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นอย่างไร (เป็นการประเมินจากข้อเท็จจริงของผลลัพธ์)

การพิจารณาผลประโยชน์สุทธิของวิธีการวัดผลกระทบทางสังคมแบบ SROI จะพิจารณาผลประโยชน์สุทธิที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีก่อนการเกิดขึ้นของโครงการใน 3 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นแก่สิ่งแวดล้อม ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นแก่สังคมโดยรวม และผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นแก่กลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสังคม ในทางเศรษฐกิจ ซึ่งกล่าวได้ว่า SROI เป็นเครื่องมือที่ช่วยตีความ “คุณค่า” ของโครงการเพื่อสังคมเป็น “มูลค่า” ทางการเงินเพื่อให้ง่ายต่อการสื่อสารแก่สังคมและหน่วยงานผู้จัดสรรทุน

1) ผลตอบแทนที่เกิดขึ้นเชิงสิ่งแวดล้อม คือ ผลตอบแทนที่เกิดขึ้นกับกลุ่มบุคคลที่กิจกรรมเข้าไปสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพของสิ่งแวดล้อมในสังคม เช่น คุณภาพอากาศดีขึ้น สารเคมีตกค้างลดลง ป่าไม้อุดมสมบูรณ์มากขึ้นไฟป่าหมดไป สัตว์ป่ากลับคืนมาระบบนิเวศดีขึ้น ผลตอบแทนในรูปแบบนี้ต้องแปลงค่าผ่าน (Financial Proxy) ก่อน

2) ผลตอบแทนที่เกิดขึ้นเชิงสังคม คือ ผลตอบแทนที่เกิดขึ้นกับกลุ่มบุคคลที่กิจกรรมเข้าไปสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพของมนุษย์ เช่น คนในสังคมมีการศึกษาดีขึ้น มีความสุขมากขึ้น อายุยืนขึ้นโรคภัยไข้เจ็บลดลง ผลตอบแทนในรูปแบบนี้ต้องแปลงค่าผ่าน (Financial Proxy) ก่อน

3) ผลตอบแทนทางสังคมในทางเศรษฐกิจ คือ ผลตอบแทนที่เกิดขึ้นกับกลุ่มบุคคลที่กิจกรรมเข้าไปสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงรายได้ เช่น คนในสังคมมีรายได้เพิ่มมากขึ้น รวยขึ้น เป็นผลตอบแทนในรูปแบบเชิงตลาดผลตอบแทนในรูปแบบนี้ไม่ต้องแปลงค่าผ่าน (Financial Proxy)

หมายเหตุ : โดยผลประโยชน์ 3 รูปแบบนี้ ถูกเรียกว่า ไตรกำไรสุทธิ (Triple Bottom Line: TBL) โดยจะถูกเชื่อมโยงกับหลักเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

การประเมินผลลัพธ์ทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA)

การประเมินผลลัพธ์ทางสังคม มีความสำคัญต่อกิจการเพื่อสังคม หากไม่มีการติดตามวัดผลอย่างต่อเนื่อง ไม่อาจรู้ได้อย่างชัดเจนว่างานที่ทำไปนั้นบรรลุพันธกิจมากน้อยเพียงใดตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายหรือไม่ สร้างผลเชิงลบหรือบวกที่คาดไม่ถึง และควรปรับปรุงแก้ไขตรงไหนอย่างไรเพื่อสร้างประโยชน์มากกว่าเดิมในอนาคต ตลอดจนลดผลกระทบเชิงลบหรือผลข้างเคียงเชิงลบที่ไม่ตั้งใจจะก่อให้เกิดขึ้น

ความท้าทายที่พบบ่อย คือ ผู้ประกอบการเพื่อสังคมหรือคนที่อยากทำโครงการเพื่อสังคมมักมีความตั้งใจอย่างแรงกล้าหรือมี “ใจ” ที่จะแก้ไขปัญหา หรือสร้างผลกระทบเชิงบวกให้สังคม แต่หากสอบถามถึงเป้าหมายทางสังคม หลายคนมักระบุเป้าหมายในลักษณะนามธรรมกว้างๆ เช่น “ทำให้ชาวบ้านมีชีวิตดีขึ้น” หรือ “ทำให้คนมีคุณธรรมมากขึ้น” และมักไม่ระบุเป้าหมายที่ชัดเจนถึงระดับที่จะวัด “ความคืบหน้า” ในแต่ละปีได้

**** ผลลัพธ์ทางสังคม คือ คุณค่าทางสังคมที่เกิดจากการดำเนินงานของกิจการ ซึ่งควรสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและพันธกิจของกิจการ ****

เส้นทางของการประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment) มี 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)
2. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory of Change)
3. ห่วงโซ่ผลลัพธ์ (Impact value Chain)
4. ตัวชี้วัดทางสังคม (Social Impact Indicators)
5. กรณีฐาน (Base Case Scenario)
6. ค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy)
7. การคำนวณมูลค่า (SROI)

- ขั้นตอนที่ 1-5 คือ การประเมินผลกระทบทางสังคม (SIA) ได้ผลลัพธ์เชิงปริมาณ
- ขั้นตอนที่ 1-7 คือ การประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) ได้ผลลัพธ์เชิงปริมาณและความคุ้มค่า

หลักการของการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on investment: SROI)

หลักการสำคัญในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) จะต้องคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่ม ทั้งผลกระทบในด้านบวกและด้านด้านลบ ใช้ค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy) หรือค่าประมาณเพื่อแทนมูลค่าทางการเงินของผลลัพธ์ทางสังคม ในกรณีที่เราไม่ทราบค่าเงินที่แน่นอนและเลือกเฉพาะผลลัพธ์ทางสังคมข้อสำคัญที่จะเน้นการจัดการไปยังประเด็นที่มีความสำคัญจริง หลีกเลี่ยงการกล่าวอ้างเกินจริง (Do not over claim) โดยยอมรับว่า ผลลัพธ์ทางบวกที่เกิดขึ้นอาจเกิดขึ้นหลังจากกิจกรรมหรือโครงการเพื่อสังคมที่เราก่อตั้งขึ้น หรืออาจจะเกิดจากคนหรือองค์กรอื่นเข้ามามีส่วนร่วมก็เป็นได้ ควรประเมินทุกขั้นตอนอย่างโปร่งใสที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้และต้องได้รับการตรวจสอบผลการประเมิน SROI จากบุคคลภายนอก เพื่อช่วยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถตัดสินใจได้ว่าการประเมินของเราทำอย่างตรงไปตรงมาและสมเหตุสมผล

SROI = IMPACT/ INPUT ----------→ (ทฤษฎี)

1. ทรัพยากร/ ปัจจัยนำเข้า ----------→ (Impact)
2. ผลสัมฤทธิ์/ การเปลี่ยนแปลง ----------→ (Input)

ห่วงโซ่ผลลัพธ์ (Social Impact Value Chain Impact pathway)

ภาพที่ 1 แสดงโมเดลเชิงตรรกะแบบพื้นฐาน (Basic Logic Model)

ภาพที่ 2 แสดงขั้นตอนการประเมิน SROI

หลักการสำคัญของ SROI

1. การคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
    1) บุคคล กลุ่มคน องค์กร หรือองค์กรตัวแทนที่เกิด “การเปลี่ยนแปลง” จากการดำเนินกิจกรรมโครงการนั้นๆ ที่เกี่ยวข้องทางตรงหรือทางอ้อมต่อโครงการ/กิจกรรมนั้นๆ
    2) ควรดึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุดก่อนเริ่มการประเมิน
    3) ดึงคนในชุมชนมาช่วยคิดคุยกับฝ่ายที่มีผลกระทบ ต้องวิเคราะห์ผลกระทบ
    4) “ผู้รับประโยชน์” (Beneficially) อาจไม่ใช่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม
    5) ตัวแทน: กรณีที่กลุ่มเป้าหมายไม่สามารถบอกการเปลี่ยนแปลงได้เอง
2. การเข้าใจสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลง
    1) วัดการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาหนึ่ง
    2) เลือกการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญๆ (Matter)
    3) มีทั้งบวกและลบ ตั้งใจและไม่ตั้งใจ
    4) ควรเข้าใจว่า “อะไรคือการเปลี่ยนแปลง”
    5) ถ้าไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ก็ไม่จำเป็นต้องประเมิน
    6) โครงการทำให้อะไรเปลี่ยนแปลงบ้าง : เน้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

3. การใช้ค่าแทนทางการเงินตีค่าผลลัพธ์สำคัญ

1) เฉพาะการคำนวณ SROI

2) กรณีผลลัพธ์ทางสังคม ไม่ใช่ตัวเงินต้องตีมูลค่าทางการเงิน (Monetize)

3) ค่าแทนทางการเงิน (Proxy) ต้องแทนผลลัพธ์ทางสังคมที่อยากวัดได้จริงๆ

ตัวอย่าง: ชีวิตสมรสดีขึ้น, สุขภาพที่ดีขึ้น, คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น, ควรมีค่าแทนการเงินอย่างไร

4. การรวบรวมเฉพาะสิ่งที่เป็น “สาระสำคัญ”

1) มีข้อมูลที่ “เชื่อถือได้” เก็บอย่างสม่ำเสมอแยกแยะได้

2) ผลลัพธ์ทางสังคมที่มาจากปัญหาที่เราต้องการแก้ไขปัญหาจริงๆ

3) เลือกผลลัพธ์ที่สำคัญที่สุดเรา

4) ประเมินผลลัพธ์จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (จากการสุ่มสัมภาษณ์/ สำรวจ) ที่ยืนยันว่าเป็นประโยชน์ทางตรงจากโครงการ (ป้องกันการกล่าวอ้างเกินจริง)

ตัวอย่าง: โครงการเพื่อเด็กไร้บ้าน สร้างคุณภาพชีวิตเด็กไร้บ้าน ส่งผลให้เด็กคัดแยกขยะทำให้ขยะลดลง (ไม่ใช่สาระสำคัญ) แต่ไม่ตอบโจทย์ด้านคุณภาพชีวิตเด็กจำนวนมาก

5. หลีกเลี่ยงการกล่าวอ้างเกินจริง

1) ไม่ Overclaim เหมาเอาว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นของเราทั้งหมดต้องตรวจสอบให้ดี

2) คำนึงถึงกรณีฐาน (Base case)

3) ชวนคิด

“โครงการสร้างผลลัพธ์ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่ม พบว่า เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น 900 บาท/เดือน ในช่วงเดียวกันรัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนเบี้ยเกษตรกรรายได้น้อย 500 บาท/คน โครงการทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นกี่บาท/เดือน”

6. เน้นความโปร่งใสทุกขั้นตอน

1) เป็นหลักการพื้นฐานที่จำเป็น

2) ประเมินทุกขั้นตอนอย่างโปร่งใสที่สุด

3) จัดทำเอกสารประกอบการตัดสินใจทุกครั้ง เช่น บันทึกผลลัพธ์ ตัวชี้วัดและมาตรฐานที่ใช้ บอกแหล่งที่มาข้อมูล วิธีเก็บข้อมูล หลักฐานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

4) สื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย → รับทราบ + แสดงความคิดเห็น → ปรับปรุง

7. พร้อมรับการตรวจสอบ

1) พร้อมรับการตรวจสอบผลการประเมินจากบุคคลภายนอกด้วยความยินดี
2) เพื่อลดอคติ/ ทัศนคติส่วนตัวของผู้ประเมิน
3) ควรให้ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกเป็นผู้ประเมินหรือเขียนความเห็น
4) ทำให้เกิดประโยชน์ต่อการประเมินครั้งต่อไป

1. การกำหนดขอบเขตและการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการ (Stakeholders)

"ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย" หมายถึง บุคคล กลุ่มคน องค์กรหรือตัวแทนที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางตรงหรือทางอ้อมต่อกิจการเพื่อสังคมเพราะสร้างผลกระทบหรือได้รับผลกระทบจากกิจการเนื่องจากการประเมินผลลัพธ์ทางสังคม คือ การวัด "ความเปลี่ยนแปลง" ทางสังคมที่เกิดกับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรืองานด้านสิ่งแวดล้อมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ดังนั้น ผู้ที่จะบอกถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้ดีที่สุด คือ กลุ่มเป้าหมายทางสังคมของกิจการซึ่งเป็นผู้รับประโยชน์ หรือ "ตัวแทน" ของคนกลุ่มนั้นเพราะกลุ่มเป้าหมายทางสังคมอาจไม่สามารถบอกความเปลี่ยนแปลงได้เอง เช่น หัวหน้าสวนป่าอาจจะเป็นตัวแทนด้านการปลูกสร้างสวนป่าของคนงานปลูกป่า "ตัวแทน" มีความสำคัญในกรณีที่ผู้รับประโยชน์บอกให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เช่น ผู้เชี่ยวชาญด้านระบบนิเวศ ถือเป็นตัวแทนของป่าที่จะช่วยบอกได้ว่าความหลากหลายทางชีวภาพเปลี่ยนไปหรือไม่เมื่อมีการปลูกป่าและรักษาป่า

วิธีการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการ

1) กำหนดขอบเขตที่ชัดเจน
2) ระบุผู้มีส่วนได้เสีย
   - พิจารณาว่าการวิเคราะห์ SIA - SROI ของโครงการและจะครอบคลุมอะไรบ้าง
   - ใครจะมีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างไร
   - ในการวิเคราะห์ SROI เป็นการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสีย

* ดังนั้นจะให้ความสำคัญกับการค้นหาว่ามีการสร้างหรือทำลายมูลค่าเท่าใดและเพื่อใคร

องค์ประกอบในการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการ

1. ผู้ใช้ (User) / ผู้รับประโยชน์ (Beneficiary)

1) ผู้ใช้ประโยชน์ (User): ผู้ใช้งานได้รับประโยชน์จากโครงการโดยตรง
2) ผู้ได้รับผลประโยชน์ (Beneficiary): ผู้ที่ไม่ใช่เป้าหมายแต่ได้ประโยชน์จากการมีโครงการ
   (1) ลำดับกลุ่มเป้าหมาย/ ผู้ใช้ประโยชน์
      - ผู้ใช้ประโยชน์คนแรก (กลุ่มเป้าหมายหลัก)
      - ผู้ใช้ประโยชน์คนต่อมา (กลุ่มเป้าหมายรอง/ ไม่ได้ตั้งใจแต่แรก)

(2) มุ่งการเปลี่ยนแปลง (Changes)

- กลุ่มที่ตั้งใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Intended Changes)
- กลุ่มที่ไม่ตั้งใจให้เกิดแต่เกิดการเปลี่ยนแปลง (Unintended Changes) ซึ่งต้องนำมาคิด

ตารางที่ 1 แสดงแนวทางการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	การมีส่วนร่วม/เกี่ยวข้อง	ควรรวมเข้ามาพิจารณาในการวัดผลลัพธ์ทางสังคมหรือไม่ อย่างไร
ระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างผลลัพธ์ทำงสังคมของโครงการ/ควรระบุให้ชัดเจน	ระบุลักษณะการมีส่วนร่วม หรือเกี่ยวข้องกับโครงการ	• พิจารณาจากความเกี่ยวข้องกับการสร้างผลลัพธ์ทางสังคม • ข้อมูลที่ได้จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญต่อการระบุผลลัพธ์ทางสังคม
เช่น นักลงทุน คู่ค้า รัฐ ลูกค้า พนักงาน ฯลฯ	เช่น ผู้ได้รับผลลัพธ์ทางสังคม (ทั้งบวกและลบทั้งตรงและอ้อม) จากโครงการ	

ที่มา: สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แย้มลออ (2560)

ตัวอย่าง การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผู้มีส่วนได้เสีย	การมีส่วนร่วม/ เกี่ยวข้อง	ควรรวมเข้ามาพิจารณาในการวัดผลลัพธ์ทางสังคมหรือไม่ อย่างไร (ระบุผู้ใช้ประโยชน์คนแรก/ คนที่สอง)
เกษตรกรที่เป็นสมาชิก	เป็นผู้ได้รับประโยชน์ทางตรงจากโครงการ • ด้านรายได้ที่เพิ่มขึ้น • ด้านความสามัคคีที่เพิ่มขึ้นในชุมชน	ควรรวมเพราะได้รับประโยชน์ทางตรง (เป็นผู้ใช้ประโยชน์คนแรก)
ลูกค้า	เป็นผู้ซื้อข้าวอินทรีย์	ไม่รวมเพราะลูกค้าซื้อข้าวอินทรีย์จากที่ไหนก็ได้
ชาวประมงพื้นบ้าน	ได้รับประโยชน์จากปริมาณปลาที่เพิ่มขึ้น	ควรรวมเพราะได้รับประโยชน์ทางอ้อม (ผู้ใช้ประโยชน์คนที่สอง) ช่วยระบุการเปลี่ยนแปลงของปริมาณสัตว์น้ำได้

ตัวอย่าง การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสียของโครงการ

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ผู้ใช้ประโยชน์/ผู้เสียประโยชน์/ กลุ่มเป้าหมาย)	การมีส่วนร่วม - ส่วนเกี่ยวข้อง	การวิเคราะห์
สมาชิกแปลงผักอินทรีย์จำนวน 100 ราย	ทำกิจกรรมปลูกผักอินทรีย์กับโครงการ	เป็นกลุ่มเป้าหมายและผู้ใช้ประโยชน์ทางตรงจากโครงการปลูกผักอินทรีย์
ชาวบ้านในชุมชนที่ไม่ได้เป็นสมาชิก (ลูกค้าในชุมชน)	ได้บริโภคผักอินทรีย์จากโครงการ	เป็นกลุ่มได้ประโยชน์ด้านบริโภคผักที่ดีต่อสุขภาพ
คนทั่วไป	ได้ซื้อผักอินทรีย์ของชุมชนบางครั้งบางคราว	ไม่นำมาวิเคราะห์ - เพราะไม่นับเป็นผู้ใช้ประโยชน์ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย
คนขายผักในตลาด/ชุมชน	ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมโครงการแต่ได้รับผลกระทบจากขายผัก - มีคู่แข่งจากโครงการ	ควรนำมาวิเคราะห์ Displacement

2. การเปลี่ยนแปลง (Change) และทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory of Change)

การเปลี่ยนแปลง (Change) คือ ผู้ใช้ประโยชน์เกิดการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ พฤติกรรม การปฏิบัติและทักษะหลังจากที่นำผลผลิตจากโครงการมาใช้ประโยชน์ ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอาจเกิดขึ้นตามแผนของโครงการและอาจเกิดขึ้นได้โดยบังเอิญแม้ไม่ได้วางแผนไว้จากแนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของ White and Raitzer (2017) ได้อธิบายไว้ว่า หากมีการส่งเสริมความรู้และทักษะให้แก่คน 100 คน จะมีเพียง 10 คน เท่านั้นที่ประสบความสำเร็จและเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านผลลัพธ์ (Outcome) อย่างไรก็ตาม ระหว่างกระบวนการอบรมความรู้ แม้ว่าจะมีผู้อบรมที่ออกจากกระบวนการระหว่างทางไม่ว่าเหตุผลใดก็ตามคนเหล่านั้นก็ยังมีองค์ความรู้ติดตัวไปประยุกต์ใช้ในเรื่องอื่นๆ ได้ แม้ว่าจะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงตามจุดมุ่งหมายของโครงการก็ตาม

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory of Change)

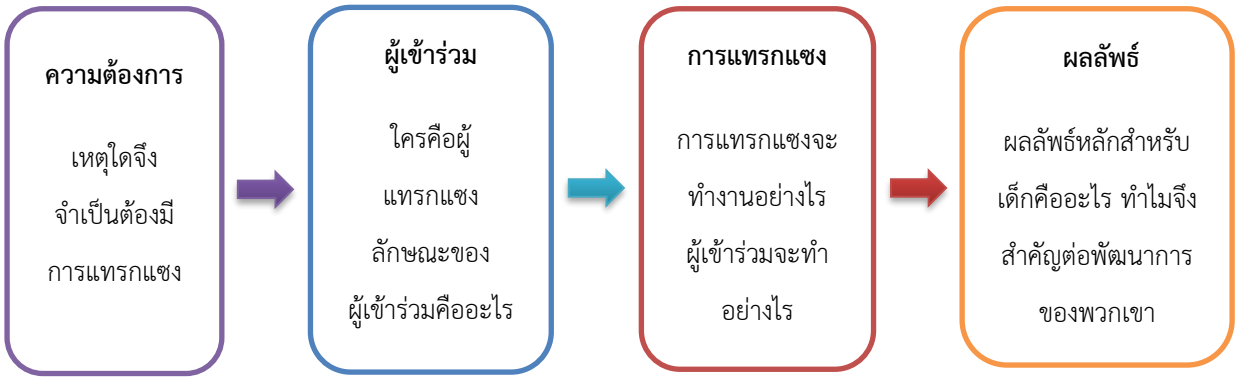

การเปลี่ยนแปลง (Change) กับโครงการ

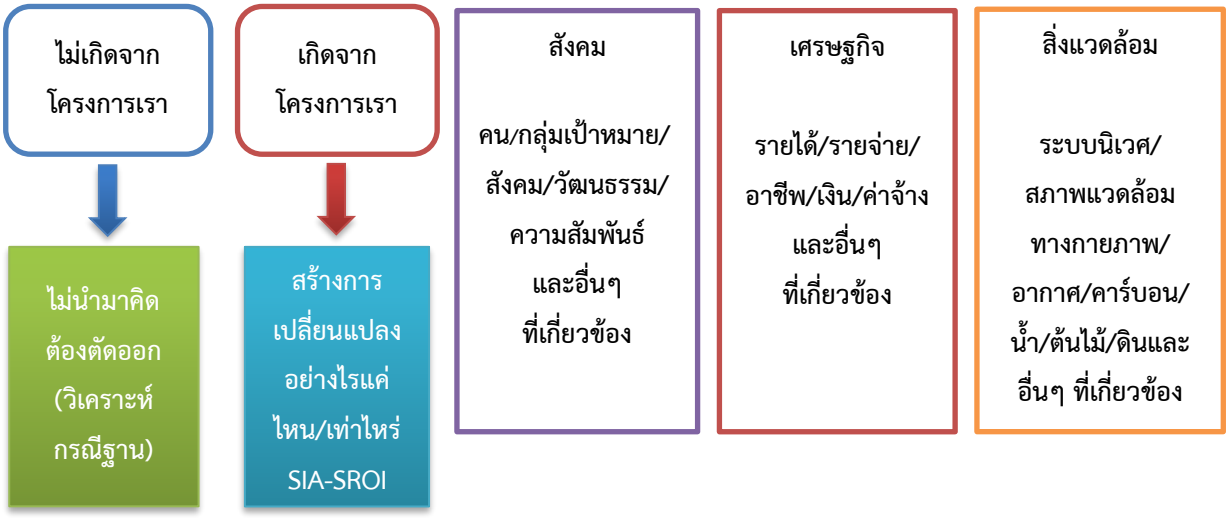

ประโยคทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง

ถ้า..... แล้ว..... จะเกิด..... (สิ่งที่เปลี่ยนแปลงจากโครงการของเรา)

ถ้า..... (ทำอะไรในโครงการ/ทำโครงการอะไร)

แล้ว..... (ใครคือผู้รับประโยชน์จากโครงการ)

จะเกิด..... (Outcome & Impact สิ่งที่เปลี่ยนแปลงจากกิจกรรมโครงการ)

ตัวอย่าง ประโยคทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง

"ถ้า ปลูกป่าชายเลนในพื้นที่ แล้ว ชุมชน**จะ**มีคุณภาพชีวิตดีขึ้นและระบบนิเวศ**จะ**อุดมสมบูรณ์ขึ้น"

ห่วงโซ่ผลลัพธ์ [Social Impact Value Chain (Impact Pathway)]

ห่วงโซ่ผลลัพธ์ (Impact Value Chain) หรือแผนที่ผลลัพธ์ (Outcome Mapping) คือ การแจกแจงกิจกรรม (Activities) และผลผลิต (Output) ที่จะทำให้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงที่คุณนิยามไว้แล้วเกิดขึ้นเป็นความจริง โดยแจกแจงส่วนต่างๆ ของ "แบบจำลองตรรกะ" และ "ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง" และให้ระบุอย่างชัดเจน ตั้งแต่ปัจจัยนำเข้า (Input), กิจกรรม (Activities), ผลผลิต (Output), ผลลัพธ์ (Outcome) ซึ่งในบางกรณีอาจเขียนไปถึงผลกระทบระยะยาว (Impact) ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า (Inputs) หมายถึง ทรัพยากรที่กิจการต้องใช้ในการสร้างผลลัพธ์ทางสังคม คือ ปัจจัยขั้นต้นหรือต้นทุนสำหรับกิจการ ซึ่งปัจจัยนำเข้าสามารถทำให้โครงการขับเคลื่อนไปได้ โดยปัจจัยนำเข้าสามารถจำแนกได้ 4 ประเด็น ได้แก่

1) ปัจจัยเชิงบุคคล: แรงงาน ผู้เชี่ยวชาญ บุคลากรในโครงการ นักกิจกรรม นักวิจัย

2) งบประมาณ: เงินหรือทุน

3) เครื่องจักร อุปกรณ์ต่างๆ ที่ดิน

4) องค์ความรู้: ภูมิปัญญา องค์ความรู้ สำหรับใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรมหรือโครงการเพื่อสังคม

2. กิจกรรม (Activities) หมายถึง การดำเนินงานหรือวิธีการเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดกิจกรรมทำให้เกิดผลผลิตที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการ ซึ่งลักษณะกิจกรรมที่ต้องระบุลงใน Social Impact Pathway คือ กิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในกิจการและทำให้เกิดผลผลิตขั้นต้น ขึ้นอยู่กับเป้าหมายทางสังคมของกิจการ โดยต้องระบุกิจกรรมต่างๆ ที่กิจการจะทำหรือทำแล้ว

3. ผลผลิต (Outputs) หมายถึง องค์ประกอบที่เป็นผลขั้นต้นจากกิจกรรมและส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นตัวเชื่อมและแปรกิจกรรมที่เกิดขึ้นให้ออกมาเป็นผลลัพธ์ ต้องระบุผลผลิตที่เป็นรูปธรรมวัดได้และสะท้อนได้ว่า ผลที่เกิดขึ้นตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

4. ผลลัพธ์ (Outcomes) หมายถึง การนำผลผลิตของโครงการไปใช้ประโยชน์ในกลุ่มเป้าหมาย มีการเปลี่ยนแปลงในระดับการยอมรับผลผลิตไปใช้ประโยชน์ทั้งในเชิงความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม การปฏิบัติและทักษะ โดยมิติด้านผลลัพธ์ จะพิจารณา 2 ประเด็น คือ ประเด็นผู้ใช้ประโยชน์ (User) และประเด็นด้านความเปลี่ยนแปลง (Change)

5. ผลกระทบ (Impact) หมายถึง องค์ประกอบสุดท้ายของการสร้างแผนภาพ Social Impact Pathway คือ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการทางสังคม ซึ่งต้องระบุถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากผลลัพธ์ในวงกว้างทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยพิจารณารวมผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งที่เกิดขึ้นตามแผนหรือนอกเหนือจากแผนทั้งเชิงบวกและเชิงลบ

โมเดลเชิงตรรกะแบบพื้นฐาน (Basic Logic Model)

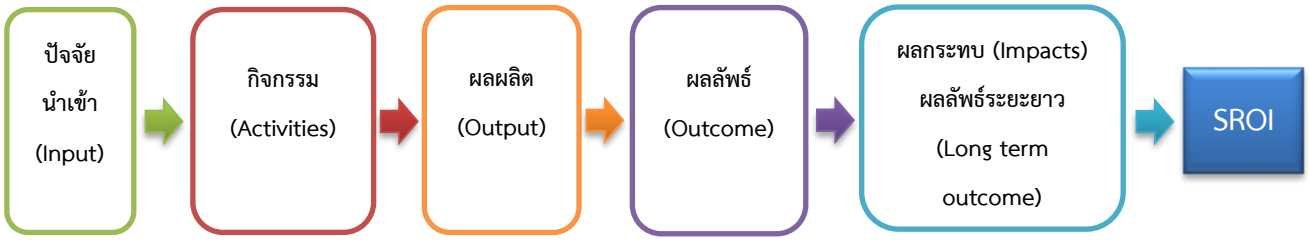

ที่มา : ปรับจาก Rogers (2014) และ Epstein and Yuthas (2014)

ตัวอย่าง ตารางห่วงโซ่ผลกระทบ

Input (ปัจจัยนำเข้า)	Activities (กิจกรรม)	Output (ผลผลิต)	Outcome (ผลลัพธ์)	Impact (ผลกระทบ)
• ทรัพยากร - สร้างผลลัพธ์ทางสังคม - ใช้ในกิจกรรม • ปัจจัยขั้นต้น • เงินทุน • แรงงาน • เครื่องจักร อุปกรณ์ ที่ดิน • องค์ความรู้ • บุคลากร/ ผู้เชี่ยวชาญ • เวลา ฯลฯ	• การดำเนินงาน • วิธีการตอบวัตถุประสงค์ • กิจกรรมหลัก	• เชื่อมให้เกิดผลลัพธ์ • เกิดจากปัจจัยนำเข้า • เห็นได้ วัดได้โดยตรง เกิดทันที • เป็นรูปธรรม	• ผู้ใช้ประโยชน์การนำผลผลิตของโครงการไปใช้ประโยชน์ • เปลี่ยนแปลงในระดับการยอมรับ • เปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม การปฏิบัติ และทักษะ • เป็นเป้าหมายทางสังคมที่โครงการต้องการ • ระบุไว้ส่วนหลังของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง • รวมผลที่ไม่ได้ตั้งใจให้เกิด แต่เกิดขึ้นเองจากการทำกิจกรรมของโครงการ	• การเปลี่ยนแปลงจากผลลัพธ์ในวงกว้าง • ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม • พิจารณารวมผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ และเชิงบวกและเชิงลบ

เส้นเวลาของการดำเนินไปของโครงการจนเกิดผลกระทบสู่สังคม

ตัวอย่าง กิจกรรมการเปลี่ยนแปลง

กิจกรรม : การเปลี่ยนแปลงจากโครงการของคุณนำเสนอเล่าถึงการเปลี่ยนแปลงในประเด็น

✓ การเปลี่ยนแปลงที่กลุ่มเลือกและคาดว่ามีโอกาสมากที่สุดที่จะเกิดขึ้นจากโครงการของคุณ คือ ...

✓ เมื่อเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์โครงการเป็นอย่างไร

✓ มีใคร/กลุ่มใด ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงนี้บ้าง

ตัวอย่าง ตารางแสดงการเปลี่ยนแปลงของโครงการ

ปี พ.ศ. (Timeline)	ปัจจัยนำเข้า (Input)	การดำเนินการ (Process)		ผลลัพธ์ - ผลกระทบ (Impact pathway)		
		รายละเอียดกิจกรรม/กิจกรรมทำอย่างไร (Activities)	ผลผลิตจากกิจกรรม/หลังทำกิจกรรมแล้วได้อะไรบ้าง (Output)	ผู้รับประโยชน์/กลุ่มเป้าหมาย (Beneficiary/User)	เกิดผลลัพธ์อะไรบ้าง (Outcome)	ผลกระทบในวงกว้าง (Impact)
2567	งบรัฐบาล	ปลูกสร้างสวนป่าไม้เศรษฐกิจของเกษตรกร	- ปริมาตรไม้ที่ได้จากการปลูกไม้เศรษฐกิจ - พื้นที่สีเขียวเพิ่มขึ้น	เกษตรกร	ลดต้นทุนและค่าใช้จ่ายในการปลูกไม้เศรษฐกิจของเกษตรกร	ชุมชนได้รับความรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ
2568						

3. ตัวชี้วัดผลลัพธ์

ตัวชี้วัดสำหรับองค์ประกอบทุกประเภท ในห่วงโซ่ผลลัพธ์ไม่ว่าจะเป็นตัวชี้วัดปัจจัยนำเข้า ตัวชี้วัดผลผลิต ตัวชี้วัดผลลัพธ์ ฯลฯ แต่ในการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน สิ่งที่คุณควรสนใจเป็นหลักคือตัวชี้วัดผลลัพธ์ ซึ่งถ้าจะให้ดี ไม่ควรจำกัดอยู่เพียงผลลัพธ์ทางตรงที่เกิดกับผู้มีส่วนได้เสีย เช่น “รายได้ที่เพิ่มขึ้น” แต่ควรรวมถึงตัวชี้วัดที่สะท้อนผลลัพธ์ทางสังคมในวงกว้างกว่า เช่น “ความอยู่ดีมีสุขที่เพิ่มขึ้น” อันเป็นเป้าหมายไกลและสะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่พึงปรารถนา ตัวชี้วัดผลลัพธ์ คือ หลักฐานที่สามารถบอกได้ว่าการดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนและแสดงถึงผลลัพธ์ที่ได้ปฏิบัติตามแล้ว ซึ่งตัวชี้วัดมีทั้งการวัดเชิงปริมาณและการวัดเชิงคุณภาพ นิยามของตัวชี้วัดโดยทั่วไป สามารถจำแนกได้ 5 ประเภท ได้แก่

1) ตัวชี้วัดด้านระยะเวลาและจำนวนผู้ได้รับประโยชน์หรือกลุ่มเป้าหมายที่สามารถเข้าถึงบริการจากโครงการ

2) ตัวชี้วัดด้านจำนวนประชากรกลุ่มเป้าหมายที่คาดหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากโครงการ

3) ตัวชี้วัดด้านพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามผลลัพธ์ที่โครงการได้ตั้งไว้ ทำให้ทราบว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับใครและเปลี่ยนแปลงอย่างไร เป็นการแสดงให้เห็นว่าโครงการได้สร้างการเปลี่ยนแปลงได้ดีเพียงใด (Rogers, 2014)

4) ตัวชี้วัดผลผลิต (Output Indicators)
- เชิงรูปธรรม สังเกตได้ นับได้
- ส่วนใหญ่เป็นเชิงปริมาณ

5) ตัวชี้วัดผลลัพธ์ (Outcome Indicators)
- เชิงนามธรรม เช่น ด้านทักษะ ความรู้ พฤติกรรม ทัศนคติ ความสามัคคี
- ต้องใช้เครื่องมือวัดเชิงพฤติกรรมหรือหลักฐานเทียบ
- ส่วนใหญ่เป็นเชิงคุณภาพ

ตัวอย่าง ตารางแสดงตัวชี้วัดในสังคม

ผลลัพธ์ (Outcome)	**ตัวชี้วัด** (Outcome Indicator)	**วิธีการเก็บข้อมูล** (Data Collection)
ระบบนิเวศสมบูรณ์ขึ้น	• พื้นที่ป่าเศรษฐกิจที่ได้รับการพัฒนา • จำนวนและชนิดของพืชในป่าเศรษฐกิจ	• สถิติพื้นที่ป่าเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น • แผนที่ทางอากาศ/การสำรวจป่า
เกษตรกร • เกษตรกรมีสุขภาพที่ดีและมีสภาวะดีมีความมั่นใจในตัวเอง (Self Confidence) • พึงพอใจในการทำงาน (Job Satisfaction) • มีความสุข รู้สึกปลอดภัย รู้สึกผ่อนคลายและเศรษฐกิจดีขึ้น	• ผลการตรวจสุขภาพไม่มีสารเคมีในร่างกาย • จำนวนกิจกรรมทางสังคมที่เกษตรกรเข้าร่วม • จำนวนเพื่อนและเครือข่ายในการทำ Farm Care • การบอกเล่าจากตัวเกษตรกร เพื่อนและครอบครัว • รายได้จากการทำฟาร์มช่องทางการจำหน่าย	• ข้อมูลจาการตรวจสุขภาพ (ปริมาณสารเคมีในเลือด) • บันทึกการเข้าร่วมกิจกรรม • จำนวนเงินและรายได้
คุณภาพชีวิตดีขึ้น	• รายได้เพิ่มขึ้น	• การสำรวจรายได้ในชุมชน
สุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น	• จำนวนผู้ป่วยที่มาโรงพยาบาล • ปริมาณสารเคมีในเลือด	• สถิติผู้ป่วยที่มาหาหมอที่โรงพยาบาล • การเจาะเลือด ค่าผลตรวจเลือด

การกำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์ทางสังคม (Social Impact Indicators)

การใช้ตัวชี้วัด (Indicator) คือ การใช้ตัวบ่งชี้ที่ช่วยระบุปริมาณผลผลิตที่เชื่อมโยงกับการเกิดขึ้นของผลลัพธ์ (Outcome) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตัวชี้วัดช่วยบอกว่าผลลัพธ์ทางสังคมเกิดขึ้น “หรือไม่” และเกิดขึ้น “เท่าไร” และชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างจุดเริ่มต้น (Baseline) กับพัฒนาการหลังจากที่ทำกิจกรรมไประยะหนึ่ง

การพัฒนาห่วงโซ่ผลลัพธ์ไปสู่การหาผลลัพธ์ทางสังคมหรือการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) คือ การเลือกตัวชี้วัดทางสังคมหนึ่งตัวหรือมากกว่านั้นที่สามารถสะท้อนผลลัพธ์ทางสังคมแต่ละเรื่องในห่วงโซ่เพื่อบอกได้ว่าผลลัพธ์

- เกิดขึ้นหรือไม่
- เกิดขึ้นเท่าไร

ตัวชี้วัดผลลัพธ์ทางสังคม ต้องบ่งบอกการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแปลว่าคุณจะต้องคอยตรวจวัดความเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรม การบริโภค สุขภาพ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ตามประเด็นที่จะสะท้อนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อมที่กิจการต้องการสร้าง ตัวชี้วัดมีความแตกต่างกันไปตามประเภทของกิจก รรมเพื่อสังคมและปัญหาสังคมที่ต้องการแก้ไขระหว่างจุดแรกกับจุดหลังจากทำโครงการเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์โครงการ, พันธกิจองค์กร ซึ่งตัวชี้วัดจะต้องเชื่อมโยงกับพันธกิจขององค์กรและผลลัพธ์ที่ต้องการ

ตัวชี้วัดสำหรับองค์ประกอบทุกประเภทในห่วงโซ่ผลลัพธ์ไม่ว่าจะเป็นตัวชี้วัดปัจจัยนำเข้า ตัวชี้วัดผลผลิต ตัวชี้วัดผลลัพธ์ ฯลฯ แต่ในการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ตัวชี้วัดผลลัพธ์ คือ สิ่งที่ต้องคำนึงเป็นสำคัญ ไม่ควรจำกัดอยู่เพียงผลลัพธ์ทางตรงที่เกิดกับผู้มีส่วนได้เสีย เช่น “รายได้ที่เพิ่มขึ้น” แต่ควรรวมถึงตัวชี้วัดที่สะท้อนผลลัพธ์ทางสังคมในวงกว้าง เช่น “ความอยู่ดีมีสุขที่เพิ่มขึ้น” อันเป็นเป้าหมายไกลและสะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่พึงปรารถนา

ตัวชี้วัดผลผลิต (Output indicator)

ผลผลิตใช้เป็นตัวชี้วัดได้โดยตรง โดยจะต้องคำนึงถึงต้นทุนและความเป็นไปได้ในการเก็บข้อมูล โดยทั่วไปแล้วผลผลิตที่เกิดขึ้นจากโครงการเพื่อสังคมสามารถจำแนกได้ 3 ประเภท ได้แก่

1) ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีศักยภาพเชิงพาณิชย์

2) แนวทางปฏิบัติที่ดี เช่น เกษตรปลอดภัย การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและแนวทางการส่งเสริมคุณภาพชีวิตชุมชน

3) นวัตกรรม โดยตัวอย่างของการสรุปผลผลิตของโครงการเพื่อสังคมที่นักประเมินต้องแสดงในแผนภาพผลกระทบฯ

ตัวชี้วัดผลลัพธ์ (Outcome Indicator) การกำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์จะต้องไม่กำกวม ไม่กว้างเกินไป เรียบง่ายและตรวจสอบได้ เก็บซ้ำได้ผลเช่นเดิมและสมเหตุสมผลสะท้อนภาพความจริง ดังนี้

1) มีลักษณะเป็นนามธรรม
2) ต้องออกแบบวิธีการเก็บข้อมูลตัวชี้วัด
3) อาจใช้ตัวชี้วัดมากกว่า 1 ตัว ต่อหนึ่งผลลัพธ์

สรุปตัวชี้วัดผลผลิต (Output Indicator) และตัวชี้วัดผลลัพธ์ (Outcome Indicator)

1) ต้องชัดเจนและเชื่อมโยงกัน
2) **ถ้า**ผลผลิตไม่เชื่อมโยงกับผลลัพธ์ **ต้อง**หาตัวชี้วัดที่เหมาะสมหรืออ้างอิงมาตรฐาน/ ตัวชี้วัดมาตรฐาน

ตัวอย่าง ตารางแสดงตัวชี้วัด

ผู้ใช้ประโยชน์ (User)	ผลลัพธ์ (Outcome)	ตัวชี้วัดผลลัพธ์ (Outcome indicators)	วิธีการเก็บข้อมูล (Data collection)
คนในชุมชน	สุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น	• จำนวนผู้ป่วยที่มา รพ. • ปริมาณสารเคมีในเลือด	• สถิติผู้ป่วยที่มาหาหมอที่ รพ. • การเจาะเลือด ค่าผลตรวจเลือด
สมาชิกในชุมชน	สมาชิกในชุมชนร่วมมือดีขึ้นเกิดความสามารถ	• เวลาที่สมาชิกใช้ประชุม/ทำกิจกรรมร่วมกัน	• รายงานการจดบันทึกประชุม • รายงานการทำกิจกรรม/พฤติกรรม
คนในชุมชน	คุณภาพชีวิตดีขึ้น	• จำนวนอาหารปลอดภัยบริโภค • รายได้เพิ่มขึ้น	• การสำรวจอาหารปลอดภัยในชุมชน • การสำรวจรายได้ในชุมชน
คนในชุมชน บริเวณระบบนิเวศ	ระบบนิเวศสมบูรณ์ขึ้น	• พื้นที่ป่าชายเลนที่ได้รับการฟื้นฟู • จำนวนและชนิดของพืชในป่า	• สถิติพื้นที่ป่าชายเลนที่เพิ่มขึ้น • แผนที่ทางอากาศ • การสำรวจป่า

ตัวอย่าง ตารางแสดงตัวชี้วัด

ผู้ใช้ประโยชน์ (User)	ผลลัพธ์ (Outcome)	ตัวชี้วัดผลลัพธ์ (Outcome indicators)	วิธีการเก็บข้อมูล (Data collection)
ผู้ที่บกพร่องทางพัฒนาการ	• มีสุขภาพร่างกายดีขึ้น • ดูแลสุขภาพตนเองได้ดีขึ้น • มีเครือข่ายสัมพันธ์ทางสังคมที่ขยายกว้างขึ้น	• ผลการตรวจสุขภาพ • พฤติกรรมที่ดูสุขภาพตนเอง (เช่น อาบน้ำได้เอง ทานอาหารเองได้) • จำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรม/จำนวนเพื่อนๆในกลุ่ม • จำนวนครั้งการติดต่อ สื่อสารกับเพื่อนๆ และผู้อื่น	• ข้อมูลจากการตรวจสุขภาพ • สถิติการหาหมอ การเจ็บ ป่วย • สัมภาษณ์ผู้ดูแล • จำนวนครั้งที่ทำพฤติกรรมดูแลสุขภาพ • การนับจำนวนเครือข่าย/ผู้คนที่ติดต่อ • การนับข้อมูลจำนวนครั้งการติดต่อสื่อสาร

ที่มา : Good Foot project (Vieta, Schatz, and Kasparian, 2015)

ตัวอย่าง ตารางแสดงตัวชี้วัด

ผลลัพธ์ (Outcome)	ตัวชี้วัดผลลัพธ์ (Outcome indicators)	วิธีการเก็บข้อมูล (Data collection)
สุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น	• จำนวนผู้ป่วยที่มาโรงพยาบาล • ปริมาณสารเคมีในเลือด	• สถิติผู้ป่วยที่มาหาหมอที่โรงพยาบาล • การเจาะเลือดค่าผลตรวจเลือด
สมาชิกในชุมชนร่วมมือดีขึ้น เกิดความสามัคคี	• เวลาที่สมาชิกใช้ประชุม/ ทำกิจกรรมร่วมกัน	• รายงานการจดบันทึกประชุม • รายงานการทำกิจกรรม/ พฤติกรรม
คุณภาพชีวิตดีขึ้น	• จำนวนอาหารปลอดภัยบริโภค • รายได้เพิ่มขึ้น	• การสำรวจอาหารปลอดภัยในชุมชน • การสำรวจรายได้ในชุมชน
ระบบนิเวศสมบูรณ์ขึ้น	• พื้นที่ป่าชายเลนที่เพิ่มขึ้น • จำนวนและชนิดของพืชในป่า	• สถิติพื้นที่ป่าชายเลนที่เพิ่มขึ้น • แผนที่ทางอากาศ • การสำรวจป่า

4. กรณีฐาน (Base Case Scenario)

วัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์กรณีฐาน คือ ให้ผู้ประเมินทราบถึงความน่าจะเป็นที่ผลกระทบอาจจะเกิดขึ้นจากกรณีอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับโครงการเป้าหมายที่จะประเมิน และป้องกันไม่ให้เกิดการประเมินผลลัพธ์เกินจริง (Overclaim) โดยกรณีฐานสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) ผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight) ผลจากปัจจัยอื่น และผลลัพธ์ทดแทน กรณีฐานสามารถจำแนกออกเป็น 3 กรณี คือ ผลลัพธ์ส่วนเกิน ผลจากปัจจัยอื่น และผลลัพธ์ทดแทน กล่าวคือ ผลลัพธ์จะเกิดขึ้นอยู่ดีต่อให้ไม่มีองค์กรไหนเข้ามาดูแล
2) ผลจากปัจจัยอื่น (Attribution) คือ ผลลัพธ์ที่เกิดจากปัจจัยอื่นร่วมด้วย กล่าวคือ สัดส่วนผลลัพธ์ที่เกิดจากกิจกรรมเฉพาะที่เป็นผลจากหน่วยงาน (โครงการ) เท่านั้น
3) ผลลัพธ์ทดแทน (Displacement) คือ กรณีผลลัพธ์เชิงบวกหักลบด้วยผลลัพธ์เชิงลบ ผลลัพธ์เชิงบวกสำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มหนึ่ง ถูกชดเชยด้วยผลลัพธ์เชิงลบผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากกลุ่มอื่นซึ่งเป็นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นหลังจากโครงการเสร็จสิ้นแล้ว

ดังนั้น กรณีฐานทั้ง 3 แบบ สามารถสรุปได้ ดังนี้

Deadweight	Attribution	Displacement
ไม่มีเรา –> ก็เกิดอยู่ดี	เกิดจากผู้อื่นด้วย -> ต้องแบ่งกัน	เกิดผลกับกลุ่มเราแต่สร้างผลลบให้กลุ่มอื่น

ตัวอย่าง: หาก "พฤติกรรมการกินผักที่เพิ่มขึ้นของนักเรียน" คือ ผลลัพธ์ของโครงการ ควรคิดว่าใครมีส่วนเกี่ยวข้องกับ “พฤติกรรมการกินผักของนักเรียน” นี้บ้าง ไม่ควรประเมินแค่ตัวผู้ผลิตหรือเกษตรกรที่ปลูกผักเพียงฝ่ายเดียว ควรมองเชิงระบบแบบการประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Evaluation) ที่ลึกซึ้งและเชื่อมโยงกับแนวคิดของ “กรณีฐาน (Base Case Scenario)” ซึ่งต้องพิจารณา 3 ปัจจัยได้แก่ :

1) Attribution - ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากองค์กรอื่น (ผลลัพธ์เกิดจากใคร)
2) Deadweight - ผลลัพธ์ส่วนเกิน (ผลลัพธ์จะเกิดขึ้นอยู่แล้วหรือไม่)
3) Displacement - ผลลัพธ์ทดแทน (ผลกระทบที่เกิดขึ้นได้เบียดเบียนสิ่งอื่น/ ใครหรือไม่)

หมายเหตุ: ในกรณีที่ประมาณการผลลัพธ์ทางสังคมในอนาคตตลอดช่วงเวลามากกว่าหนึ่งปี โดยที่กิจการจะไม่มีการลงทุนเพิ่มเติมระหว่างช่วงเวลาดังกล่าว ควรทำประมาณการอัตราการลดลง (drop off) ของผลลัพธ์ทางสังคมด้วย

อัตราการลดลงของประโยชน์ (Drop off) ได้จากการสอบถามจากบุคคลสำคัญ (Key Person) คือ แนวโน้มที่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะได้รับประโยชน์จากโครงการ โดยปกติแล้วจะมีแนวโน้มลดลงเมื่อระยะเวลาผ่านไปอาจเกิดจากอิทธิพลอื่นๆ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะดำรงอยู่ได้นานเพียงใดหรือช่วงเวลาใดการเกิดประโยชน์นั้นจะมีอัตราส่วนที่ลดลงหรือเหือดหายเป็นอัตราส่วนต่อปี

การพิจารณา Attribution, Deadweight, Displacement, Drop-off

แนวคิด	นิยาม	ตัวอย่างการวิเคราะห์
Attribution	ส่วนของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เป็นผลจาก “โครงการ” / ผู้อื่น	นักเรียนเริ่มกินผักเพราะกิจกรรมโรงเรียนสนุก มีแรงจูงใจจากเพื่อนร่วมชั้นและรางวัลจากพ่อแม่
Deadweight	การเปลี่ยนแปลงที่ “น่าจะเกิดขึ้นเอง” แม้ไม่มีโครงการ	เด็กบางคนกินผักอยู่แล้วเพราะชอบรสชาติ ไม่ใช่เพราะโครงการ
Displacement	พฤติกรรมที่เปลี่ยน แต่เบียดพฤติกรรมเชิงบวกอื่น	นักเรียนกินผักเพิ่มขึ้นแต่ลดการกินผลไม้ลงแทนหรือหลีกเลี่ยงโปรตีน
Drop-off	ผลลัพธ์ลดลงเมื่อหมดการสนับสนุนจากโครงการ	เมื่อจบปีการศึกษาแล้ว นักเรียนกลับไปกินเหมือนเดิมเพราะไม่มีใครส่งเสริมต่อเนื่อง

ผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) / เพื่อหาคนที่มีส่วนร่วมในผลลัพธ์

กลุ่ม	บทบาท	เกี่ยวข้องกับ Attribution อย่างไร
นักเรียน	ผู้รับผลโดยตรง	ผู้แสดงพฤติกรรมเป้าหมาย
เกษตรกร	แหล่งวัตถุดิบ	ทำหน้าที่ปลูกผลผลิต
ครู	ผู้สนับสนุนกิจกรรมบูรณาการการเรียนรู้	สร้างแรงจูงใจและแบบอย่าง
โรงอาหาร/แม่ครัว	จัดเตรียมเมนูผัก	มีผลต่อทางเลือกและความพึงพอใจ
ผู้ปกครอง	มีผลต่อพฤติกรรมที่บ้าน	อาจส่งเสริมหรือขัดขวางพฤติกรรมที่โรงเรียน
ผู้บริหาร/นโยบาย	กำหนดทิศทางและจัดสรรทรัพยากร	สร้างบริบทสนับสนุน (enabling environment)
นักโภชนาการ/ภาคีสุขภาพ	ให้ความรู้ สนับสนุนวิชาการ	ช่วยออกแบบกิจกรรมที่มีผลต่อพฤติกรรมอย่างมีหลักฐานรองรับ

การพิจารณาผลลัพธ์

การพิจารณาผลลัพธ์ของ SROI เป็นกระบวนการประเมินผลกระทบเชิงสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ที่เกิดขึ้นจากการลงทุนโดยตีมูลค่าผลลัพธ์เหล่านี้เป็นตัวเงิน แล้วนำไปเปรียบเทียบกับต้นทุนการลงทุน เพื่อแสดงเป็นอัตราส่วนว่า "ลงทุน 1 บาท ได้ผลตอบแทนทางสังคมกี่บาท" โดยมีหลักการสำคัญ คือ การคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม, การทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริง, และการสื่อสารผลลัพธ์อย่างโปร่งใส

ตัวอย่าง การพิจารณาผลลัพธ์ที่เราสร้าง

1) ผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight) คือ นักเรียนบางคน **กินผักอยู่แล้วก่อนโครงการ**

ตัวอย่าง: โรงเรียนจัดกิจกรรม “กินผักทุกวัน” ⟶ นักเรียน 20% มีพฤติกรรมดีอยู่ก่อนแล้ว

2) ผลลัพธ์ทดแทน (Displacement) คือ **การตีความผลลัพธ์** - การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในกลุ่มนี้ **ไม่ใช่ผลลัพธ์ใหม่จากโครงการ**

ตัวอย่าง: นักเรียนกินผักเพิ่มขึ้นแต่กลับ **ลดการกินผลไม้อย่างมีคุณค่า** หรือ โรงอาหารเลือกทำเมนูผัก ⟶ ตัดเมนูโปรตีนหรือธัญพืชที่จำเป็นออก

การตีความผลลัพธ์ “ดี” อย่างหนึ่ง อาจเกิดจากการ**ลดทอน** “ดี” อีกอย่างหนึ่งออกไป

การประเมินผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight) และผลลัพธ์ทดแทน (Displacement)

การประเมิน “ผลลัพธ์ส่วนเกิน” เป็นการคำนวณการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มหรือการเปรียบเทียบกับตัวอย่างมาตรฐาน (Benchmark) การเปรียบเทียบที่ดีควรเปรียบเทียบประชากรกลุ่มเดียวกันแต่เทียบความแตกต่างที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มที่ไม่ได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มที่ได้รับประโยชน์ ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดจากองค์กรอื่น และ “ผลลัพธ์ส่วนเกิน” อาจเป็นเพียง “ค่าประมาณ” เท่านั้น

ทำไมต้องประเมิน Deadweight และ Displacement หากไม่แยกส่วนเหล่านี้ออกจากผลลัพธ์รวมอาจ “ประเมินเกินจริง” ว่าโครงการประสบความสำเร็จมากกว่าความเป็นจริง (Overclaim) เช่น นักเรียน 100 คน กินผักเพิ่มขึ้นแต่ความจริงแล้วอาจมีแค่ 60 คน ที่พฤติกรรมเปลี่ยนเพราะโครงการจริง

แนวทางการแบ่งผลลัพธ์ให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากกระบวนการมีส่วนร่วม (Participation)

การวิเคราะห์การระบุแหล่งที่มา (Attribution Analysis)

1) ฉันทามติ (Consensus): โดยการให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วมในการหาวิธีแก้ไขปัญหาที่ยุ่งยากซับซ้อนร่วมกันหาทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในทางสันติเป็นที่ยอมรับ

2) การเก็บเกี่ยวผลลัพธ์ (Outcome Harvesting): เป็นวิธีการประเมินที่ผู้ประเมิน ผู้ให้ทุน และ/หรือผู้จัดการโครงการและเจ้าหน้าที่ ระบุ กำหนด และทำความเข้าใจ "ผลลัพธ์" ในบริบทที่ยังไม่เข้าใจความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างโครงการริเริ่มและผลลัพธ์อย่างถ่องแท้ ซึ่งแตกต่างจากการทำ Outcome Mapping ตรงที่การเก็บเกี่ยวผลลัพธ์ไม่ได้วัดความก้าวหน้าไปสู่วัตถุประสงค์หรือผลลัพธ์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า แต่จะรวบรวมหลักฐานของสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป จากนั้นจึงวิเคราะห์ย้อนกลับเพื่อพิจารณาว่าโครงการริเริ่มมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้หรือไม่และอย่างไร ผลลัพธ์อาจเป็นบวกหรือลบ ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ โดยตรงหรือโดยอ้อม

3) การทดลองแบบสุ่มที่มีการควบคุม (Randomized Controlled Trials: RCT) : การประเมินผลของโครงการที่ถูกต้องและแม่นยำขึ้นอยู่กับคุณภาพในการสร้างกลุ่มเปรียบเทียบซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มคนที่ไม่ได้รับโครงการ ให้มีลักษณะเหมือนกับกลุ่มที่ได้รับโครงการ โดยวิธีการประเมินผลที่สามารถสร้างกลุ่มเปรียบเทียบได้สมจริง คือ การสุ่มแบ่งคนออกเป็นกลุ่มที่ได้รับโครงการและกลุ่มเปรียบเทียบหรือกลุ่มควบคุมที่ไม่ได้รับโครงการ ภายใต้เงื่อนไขที่ต้องมีจำนวนตัวอย่างมากพอสำหรับการสุ่ม

4) ความแตกต่างในความแตกต่าง (Difference–in–Differences: DiD) เป็นวิธีการวัดความความแตกต่างของการเปลี่ยนแปลง ตามระยะเวลาของกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ วิธีนี้จะใช้เมื่อเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายนั้น ไม่มีความแน่ชัด อย่างน้อยกลุ่มเปรียบเทียบจะต้องมีแนวโน้มของปัจจัยเป้าหมายที่คล้ายคลึงกับกลุ่มทดลอง หลังจากที่ได้นำโครงการไปปฏิบัติและได้ข้อมูลผลลัพธ์มาแล้วจึงจะหาค่าความแตกต่างระหว่าง ผลลัพธ์ที่ได้จริงกับผลลัพธ์ที่คาดการณ์ว่าจะเกิดขึ้นหากไม่มีโครงการ

5) อัตราส่วนการจัดสรร (Attribution Ratio) คือ เปอร์เซ็นต์ของผลลัพธ์ที่ควรให้เครดิตกับโครงการ

ตัวอย่าง แสดงตารางการวิเคราะห์กรณีฐาน

ผลลัพธ์ที่สังเกตได้ (Outcome)	เกิดจากโครงการหรือไม่ (Yes/No)	เหตุผลที่คิดว่าเกิดจากโครงการ	ผลรวม (เท่ากับ 10)			
			จะเกิดขึ้นอยู่แล้วหรือไม่ (Deadweight)	มีใครบ้างร่วมด้วย/หรือไม่ (Attribution)	ผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้น (Displacement)	โครงการ
1. ลดค่าใช้จ่ายในการปลูกไม้เศรษฐกิจของเกษตรกร	Yes	ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล	1	0	2	7
2.						
3.						

การประเมินผลลัพธ์และผลกระทบทางสังคม

การพิจารณาผลประโยชน์สุทธิของวิธีการวัดผลกระทบทางสังคมแบบ SROI จะพิจารณาผลประโยชน์สุทธิที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีก่อนการเกิดขึ้นของโครงการใน 3 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่

1) ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นแก่สิ่งแวดล้อม
2) ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นแก่สังคมโดยรวม
3) ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นแก่กลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสังคม

ในทางเศรษฐกิจ ซึ่งกล่าวได้ว่า SROI เป็นเครื่องมือที่ช่วยตีความ “คุณค่า” ของโครงการเพื่อสังคมเป็น “มูลค่า” ทางการเงินเพื่อให้ง่ายต่อการสื่อสารแก่สังคมและหน่วยงานผู้จัดสรรทุน ผลลัพธ์หลายอย่างที่เกิดจากกิจการเพื่อสังคมสะท้อน “คุณค่า” ซึ่งมักจะเป็นนามธรรมและวัดเป็นตัวเลข และแปลงเป็นตัวเงินในอัตราส่วนที่เรียกว่า “ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน” จึงแสดง “คุณค่า” ของผลลัพธ์ทางสังคมที่สร้างขึ้น

เมื่อผลลัพธ์ทางสังคมบางรายการไม่ใช่ตัวเงิน หลักคิดสำคัญที่จะช่วยแปลงผลลัพธ์ทางสังคมให้ออกมาเป็น “มูลค่า” ที่มีหน่วยเป็นเงิน คือ การใช้ค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy) มาช่วย “แปลง” ผลลัพธ์ทางสังคมที่ไม่ใช่ตัวเงิน เช่น คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของเกษตรกร โอกาสที่นักเรียนจะเรียนต่อในระดับสูงขึ้น ป่าชายเลนฟื้นฟูที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์ออกมาเป็น “มูลค่า” ที่มีหน่วยเป็นบาท

“ผลลัพธ์ทางสังคม” หรือ “ผลกระทบทางสังคม” (Social Impact) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเชิงบวกที่สำคัญ ซึ่งรับมือกับความท้าทายทางสังคมที่เร่งด่วน

“การสร้างผลลัพธ์ทางสังคม” หมายถึง ผลที่เกิดจากชุดกิจกรรม ซึ่งออกแบบโดยเจตนาภายใต้เป้าหมายที่ยึดโยงอยู่กับนิยามข้างต้น

(2) ข้อมูลด้านผลประโยชน์ของโครงการ: ข้อมูลด้านผลประโยชน์สุทธิที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเปรียบเทียบกับกรณียังไม่มีโครงการเกิดขึ้น ซึ่งค่าแทนทางการเงินจะสอดคล้องกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยทั่วไปแล้วค่าแทนทางการเงินของโครงการเพื่อสังคมจะพิจารณาจาก 2 มิติ คือ การกำหนดค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy) โดยอ้างอิงจากงานวิจัยทางเศรษฐศาสตร์และวิเคราะห์ผ่านราคาตลาด

- ไม่มีทางเป็นภววิสัย (Objective) ได้อย่างสมบูรณ์แบบ : ผลลัพธ์ทางสังคมหลายข้อเป็นนามธรรม
- ทำได้ดีที่สุดเพียงแต่หา “ตัวชี้วัด” และ/ หรือ “ค่าแทนทางการเงิน”
- ผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่มก็อาจมีมุมมองที่แตกต่างกันว่า**ผลลัพธ์ที่เราสร้าง**คืออะไรและมี**ส่วนร่วม**ในการสร้างมากน้อยเพียงใด

5. ค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy)

ค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy) ใน SROI คือ วิธีการแปลงผลลัพธ์ทางสังคมที่ไม่มีราคาตลาดให้มีมูลค่าเป็นตัวเงิน เพื่อให้สามารถคำนวณผลตอบแทนทางสังคมเทียบกับต้นทุนได้ โดยใช้ค่าอ้างอิงอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ค่าใช้จ่ายที่ประหยัดได้ หรือรายได้ที่เพิ่มขึ้น เพื่อแปลงคุณค่าทางสังคมให้เป็นมูลค่าทางการเงิน แม้ผลลัพธ์ทางสังคมในหลายกรณีจะไม่ใช่ตัวเงินโดยตรงแต่ก็เกี่ยวโยงกับสิ่งที่มีราคาตลาด ในกรณีเหล่านี้สามารถนำ “ค่าแทนทางการเงิน” มาใช้ประเมินมูลค่าทางการเงินของผลลัพธ์ เช่น นำราคาคาร์บอนที่ซื้อขายกันในตลาดคาร์บอนเครดิตมาใช้เป็น “ค่าแทน” ของต้นทุนก๊าซเรือนกระจก โดยนำราคาคาร์บอนมาคูณกับปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ลดได้ เพื่อแสดงผลว่ายิ่งกิจการของคุณลดก๊าซเรือนกระจกได้เท่าไร กิจการก็ยิ่งสร้างมูลค่าทางสังคมได้มากเท่านั้น เพราะช่วยสังคมประหยัดต้นทุนก๊าซเรือนกระจก ประเด็นที่พึงระวังของการใช้ค่าแทนทางการเงิน คือ จะต้องมั่นใจได้ว่าจะ “แทน” ผลลัพธ์ทางสังคมที่อยากวัดได้จริง

เมื่อผลลัพธ์หลายอย่างที่เกิดจากกิจกรรมเพื่อสังคมสะท้อน “คุณค่า” ซึ่งมักจะเป็นนามธรรมและวัดเป็นตัวเลขยากมาก มิใช่แค่จะแปลงเป็นตัวเงิน อัตราส่วนที่เรียกว่า “ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน” จึงแสดง “คุณค่า” ของผลลัพธ์ทางสังคมที่สร้างขึ้น ซึ่งตีมูลค่าเป็นตัวเงินอย่างใกล้เคียงที่สุด เพื่อจะได้นำมาเปรียบเทียบกับเงินลงทุนที่ใช้ไปในการสร้างผลลัพธ์ดังกล่าว

ในเมื่อผลลัพธ์ทางสังคมบางรายการไม่ใช่ตัวเงิน หลักคิดสำคัญที่จะช่วยแปลงผลลัพธ์ทางสังคมให้ออกมาเป็น “มูลค่า” ที่มีหน่วยเป็นเงิน คือ การใช้ค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy) มาช่วย “แปลง” ผลลัพธ์ทางสังคมที่ไม่ใช่ตัวเงิน เช่น คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของเกษตรกร โอกาสที่นักเรียนจะเรียนต่อในระดับสูงขึ้น ป่าชายเลนฟื้นฟูที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์ ออกมาเป็น “มูลค่า” ที่มีหน่วยเป็นบาท เพื่อจะนำไปหารด้วยเงินลงทุนและคำนวณ SROI ได้

โดยอ้างอิงจากงานวิจัยทางเศรษฐศาสตร์

การกำหนดค่าแทนทางการเงินโดยวิธีการอ้างอิงจากงานวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ของการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ของโครงการเพื่อสังคม มักถูกนำมาใช้ในการกำหนดค่าผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากทรัพยากรธรรมชาติ ที่ส่งผลต่อมนุษย์ในลักษณะบริการทางธรรมชาติ เช่น ป่าต้นน้ำ ป่าชายเลน ระบบนิเวศชายฝั่ง เป็นต้น และที่ให้ประโยชน์แก่มนุษย์ในทางอ้อม เช่น เป็นแหล่งกำเนิดแหล่งน้ำ แหล่งผสมพันธ์พืชและสัตว์ทางธรรมชาติ การดูดซับก๊าซพิษและสารเคมี เป็นต้น ซึ่งจะใช้วิธีวัดผ่านราคาตลาดหรือราคาเงาโดยทั่วไปไม่ได้ จึงต้องใช้มูลค่าที่มีการศึกษามาแล้วจากงานวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ หลังจากนั้นจะนำมาผ่านกระบวนการปรับมูลค่าให้เหมาะสมกับบริบทเชิงพื้นที่ อัตราเงินเฟ้อ และค่าเงินของแต่ละประเทศ โดยวิธีการโอนย้ายมูลค่า (Benefit transfer) ซึ่งฐานข้อมูลการประเมินมูลค่าที่มักถูกนำมาใช้ คือ จาก TEEB ซึ่งเป็นฐานข้อมูลงานวิจัยด้านการประเมินมูลค่าสิ่งแวดล้อมระดับสากล อย่างไรก็ตาม วิธีการนี้จะมีความซับซ้อนค่อนข้างมาก หากผู้ประเมินไม่มีความเชี่ยวชาญหรือพื้นฐานความรู้ด้านมิติเศรษฐกิจ

โดยวิเคราะห์ผ่านราคาตลาด

การกำหนดค่าแทนทางการเงินโดยวิเคราะห์ผ่านราคาตลาดเป็นวิธีการกำหนดค่าแทนทางการเงินที่ง่ายเหมาะแก่ผู้ประเมินมือใหม่ ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ประเมินมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้นต้องรู้ถึงความหมายของราคาตลาด

ราคาตลาด คือ ราคาของสินค้าหรือบริหารที่มีการตั้งขึ้นและปรากฏเป็นราคามาตรฐานที่ตั้งขึ้นและมีการยอมรับในระดับราคาจนเกิดการซื้อขายสินค้าขึ้น ซึ่งราคาเกิดจากการคำนวณต้นทุนกำไรและผลประโยชน์ส่วนเกินที่ผู้ซื้อผู้ขายจะได้รับแล้ว เช่น ราคาผลผลิตทางการเกษตร ราคารถยนต์ ราคาทองคำราคาที่ดิน ราคาเนื้อไม้ ซึ่งมีราคาสำหรับซื้อขายที่แน่นอน

จาก **ห่วงโซ่ผลลัพธ์** เมื่อระบุ **ผลผลิต** ที่สำคัญต่างๆ หากผลผลิต เหล่านั้นสะท้อนความเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่ **ผลลัพธ์ทางสังคม** ที่มุ่งหวังได้ ผลผลิตเหล่านั้นถือเป็น **ตัวชี้วัดทางสังคม** และการคำนวณ SROI ต้องนำตัวชี้วัดทางสังคมเหล่านี้มา “แปลง” ให้เป็นมูลค่าทางการเงิน

ตัวชี้วัดทางสังคมหลายตัวอาจมีมูลค่าทางการเงินอยู่แล้ว ดังนั้น ไม่จำเป็นต้องให้ค่าแทนทางการเงินอีก เช่น รายได้ที่เพิ่มขึ้นของเกษตรกรจากการ ปลูกข้าวอินทรีย์ ค่ารักษาพยาบาลที่ลดลง เงินออมที่เพิ่มขึ้นของสมาชิก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีตัวชี้วัดอีกจำนวนมากที่ไม่ได้มีมูลค่าหรือเป็นนามธรรม เช่น ความสามัคคีที่เพิ่มขึ้นในชุมชน ระบบนิเวศป่าไม้ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง นักเรียนที่ไม่ต้องหยุดเรียนกลางคันเพราะความยากจน ผู้พิการที่กล้าเข้าสังคมมากขึ้น เป็นต้น ผลลัพธ์ทางสังคมหลายตัว ถึงแม้จะไม่ใช่ตัวเงินโดยตรงแต่ก็เกี่ยวโยงกับสิ่งที่มีราคาตลาด กรณีเหล่านี้สามารถนำราคาตลาดมาใช้ประเมินมูลค่าทางการเงินของผลลัพธ์ เช่น ป่าไม้รอบชุมชนสมบูรณ์ขึ้น คือ การที่ชุมชนหาของป่าได้มากขึ้น ของป่าเหล่านั้นมีราคาตลาด เช่น เห็ด น้ำผึ้งและผักหวาน หรือหากกิจกรรมที่เข้าถึงบริการสุขภาพโดยใช้ตัวชี้วัดอย่าง “การลดจำนวนเที่ยวในการเดินทางไปพบแพทย์ในเมือง” แต่ละเที่ยวของการเดินทางก็จะมีราคาตลาดอยู่ เช่น ค่าตั๋วรถรับจ้าง เป็นต้น

การหาค่าแทนทางการเงินของผลลัพธ์ทางสังคมที่ไม่มีราคาตลาด โดยการประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบต้นทุนและประโยชน์ (Cost-benefit Analysis) ของแผนการพัฒนาและนโยบายสาธารณะ ดังนี้

การแยกกรณีฐาน (Base Case Scenario) ควรจำแนกผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการหรือกิจกรรมให้ชัดเจน เพื่อป้องกันมิให้เกิดการนำผลกระทบที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากโครงการหรือกิจกรรมมาพิจารณาร่วมด้วย

1) กรณีที่สามารถระบุเป็นมูลค่าได้ มีราคาปรากฏในตลาดที่ชัดเจน

2) กรณีเชิงคุณค่าไม่สามารถระบุเป็นมูลค่าได้ วัดมูลค่าผลกระทบอย่างไร เมื่อไม่ปรากฏราคาหรือมูลค่าอย่างชัดเจนในระบบตลาด

ภาพที่ 3 แสดงการแยก Base Case Scenario

การกำหนดค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy)

1) ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นแก่เศรษฐกิจ: ราคาตลาด (Market Price) เช่น การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

2) ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นแก่สังคมโดยรวม: ต้นทุนการป้องกัน (Prevention Cost) เช่น อัตราการเกิดแผลเรื้อรังของเกษตรกรลดลง แผลที่เกิดจากยาฆ่าแมลง

3) ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นแก่สิ่งแวดล้อม: วิธีการถ่ายโอนมูลค่า (Benefit Transfer) เช่น การคงอยู่ระบบนิเวศ บริการจากสิ่งแวดล้อม

* หมายเหตุ: การประเมินบนพื้นฐานของ การเปลี่ยนแปลงสุทธิ (Net Change) - ราคาเงา (Shadow Price)

ภาพที่ 4 แสดงการกำหนดค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy)

ตารางที่ 2 แสดงมูลค่าของสิ่งแวดล้อม

Total economic value	Use value	Direct use value	ประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรป่าไม้
		Indirect use value	ประโยชน์ที่ได้รับจากบริการจากระบบนิเวศน์
	Nonuse value	Bequest value	ประโยชน์ที่ได้รับจากการเก็บทรัพยากรไว้ให้คนรุ่นต่อไป
		Existence value	ประโยชน์ที่คนได้รับจากการคงอยู่ของทรัพยากร
		Option value	ประโยชน์ที่ได้รับจากการมีทรัพยากรนั้นๆไว้ใช้ในอนาคต
		Quasi - option value	ประโยชน์ที่ได้รับจากการมีทรัพยากรนั้นๆไว้ใช้ในอนาคต (ไม่แน่นอน)

จากตัวอย่างการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่าขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยฐานข้อมูลกลางในการคิดมูลค่าต่างๆ เช่น มูลค่าต้นไม้ มูลค่าที่ดิน (ถ้ามี) มูลค่าทรัพยากรอื่นๆ เป็นต้น ทั้งนี้ ขอยกตัวอย่างกรณีของกรมธนารักษ์ ซึ่งได้กำหนดให้มีการอนุรักษ์ต้นไม้และป่าไม้ในเขตพื้นที่ราชพัสดุเพื่อให้การบริหารจัดการที่ราชพัสดุสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกับนโยบายรัฐบาลในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน อันเป็นการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างภูมิคุ้มกันเพื่อรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยขอให้หลีกเลี่ยงการตัดต้นไม้ใหญ่และดำเนินการใดๆ ในที่ราชพัสดุที่มีสภาพเป็นป่าไม้หนาแน่น ยกเว้นในกรณีที่มีเหตุผลและความจำเป็นอย่างยิ่งที่มิอาจหลีกเลี่ยงได้ ตามยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อมีการทำไม้ออกที่ราชพัสดุจะต้องปฏิบัติตามวิธีการขายทอดตลาดและราคากลางต้นไม้โดยกำหนดวิธีการขายทอดตลาดต้นไม้ที่ปลูกอยู่บนที่ดินราชพัสดุโดยวิธีประมูลด้วยวาจา ซึ่งกำหนดราคากลางมูลค่าไม้ขั้นต่ำเป็นราคาประมูล ผู้เข้าประมูลจะต้องเสนอราคาไม่ต่ำกว่าราคาที่ทางราชการกำหนดและการขายทอดตลาดจะถือปฏิบัติตามวิธีที่กำหนดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หมวดที่ ๔ การซื้อขายเฉพาะบางอย่าง มาตรา ๕๐๙ – ๕๑๗ โดยผู้ประมูลได้ต้องทำไม้ออกจากพื้นที่ตามสัญญาให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลา ๖๐ วัน นับแต่วันที่ผู้ประมูลได้ได้ชำระเงิน ครบถ้วนแล้วเท่านั้น โดยผู้ประมูลได้จะต้องทำไม้ออก ตามเงื่อนไขและหลักเกณฑ์และกรรมสิทธิ์ในไม้ โดยมีราคาไม้แยกตามช่วงชั้นความโต ความยาว ดังนี้

ตารางที่ 3 สรุปข้อมูลการสำรวจคัดแยกจำแนกไม้และกำหนดราคากลางมูลค่าไม้ ในพื้นที่ราชพัสดุแปลงหมายเลขทะเบียนที่ ตก.590

ชนิดไม้	ช่วงชั้นความโต (เซนติเมตร)	ช่วงชั้นความยาว (เมตร)	จำนวน (ท่อนหรือต้น)	ปริมาตร (ลูกบาศก์เมตร)	ราคาประเมินต่อ ลบ.ม. หรือ ต่อต้น (บาท)	คิดเป็นมูลค่า (บาท)	หมายเหตุ
สัก	60-69	4-6	1	0.16	4,560.00	364.80	
		6-8	9	2.01	4,960.00	4,984.80	
	70-79	4-6	15	3.26	5,680.00	9,258.40	
		6-8	37	10.19	6,160.00	31,385.20	
	80-89	4-6	13	3.77	6,760.00	12,742.60	
		6-8	62	21.70	7,440.00	80,724.00	
	90-99	4-6	10	3.36	8,000.00	13,440.00	
		6-8	58	24.78	8,800.00	109,032.00	
	100-109	4-6	7	2.78	8,840.00	12,287.60	
		6-8	59	30.82	9,640.00	148,552.40	
	110-119	4-6	5	2.76	9,600.00	13,248.00	
		6-8	59	36.51	10,400.00	189,852.00	
	120-129	4-6	7	4.16	10,400.00	21,632.00	
		6-8	47	34.58	11,200.00	193,648.00	
	130-139	4-6	3	2.34	11,320.00	13,244.40	
		6-8	27	22.78	12,160.00	138,502.40	
	140-149	4-6	1	0.78	12,320.00	4,804.80	
		6-8	29	28.43	13,120.00	186,500.80	
	150-159	4-6	4	3.84	13,560.00	26,035.20	
		6-8	25	27.65	14,440.00	199,633.00	
	160-169	4-6	2	1.83	14,920.00	13,651.80	

ชนิดไม้	ช่วงชั้นความโต (เซนติเมตร)	ช่วงชั้นความยาว (เมตร)	จำนวน (ท่อนหรือต้น)	ปริมาตร (ลูกบาศก์เมตร)	ราคาประเมินต่อ ลบ.ม. หรือ ต่อต้น (บาท)	คิดเป็นมูลค่า (บาท)	หมายเหตุ
สัก		6-8	9	11.67	15,880.00	92,659.80	
	170-179	4-6	5	5.80	16,400.00	47,560.00	
		6-8	9	12.76	17,480.00	111,522.40	
	180-189	4-6	4	5.46	18,040.00	49,249.20	
		6-8	5	7.75	19,200.00	74,400.00	
	190-199	4-6	1	1.44	19,840.00	14,284.80	
		6-8	5	9.17	21,160.00	97,018.60	
	200 ขึ้นไป	4-6	1	1.59	21,840.00	17,362.80	
		6-8	5	13.16	23,240.00	152,919.20	
รวม สัก			524	337.29		2,080,501.00	
เก็ด	194	5	1	1.44	10,000.00	7,200.00	
แดง	84-199	6	20	14.42	10,000.00	72,100.00	
ตะคร้อ	130	5	1	0.67	3,500.00	1,172.50	
ตะเคียนหนู	103-200	8	3	4.62	3,500.00	8,085.00	
เต็ง	94-300	5-6	30	43.77	3,500.00	76,597.50	
ประดู่	84-200	5-6	11	10.87	15,000.00	81,525.00	
รวมกระยาเลยหวงห้าม			66	75.79		246,680.00	
ขนุน	70	3	1	0.12	700.00	42.00	ไม้เนื้ออ่อน
จิ๋ว	170-180	4-5	3	3.24	700.00	1,134.00	ไม้เนื้ออ่อน
จามจุรี	190	3	1	0.86	8,000.00	3,440.00	ไม้เนื้ออ่อน

ชนิดไม้	ช่วงชั้นความโต (เซนติเมตร)	ช่วงชั้นความยาว (เมตร)	จำนวน (ท่อนหรือต้น)	ปริมาตร (ลูกบาศก์เมตร)	ราคาประเมินต่อ ลบ.ม. หรือ ต่อต้น (บาท)	คิดเป็นมูลค่า (บาท)	หมายเหตุ
ตุ่มน้ำ	101-196	8	2	3.19	700.00	1,116.50	ไม้เนื้ออ่อน
มะกอก	205	6	1	2.11	700.00	738.50	ไม้เนื้ออ่อน
มะขาม	50-150	2-4	47	12.80	700.00	4,480.00	ไม้เนื้ออ่อน
มะม่วง	50-180	2-4	14	3.22	700.00	1,127.00	ไม้เนื้ออ่อน
ไม้แค	113	3	1	0.29	700.00	101.50	ไม้เนื้ออ่อน
ยางพารา	35-45	3	1,364	56.50	700.00	19,775.00	ไม้เนื้ออ่อน
ยูคาลิปตัส	69-170	3-5	20	9.76	2,000.00	9,760.00	ไม้เนื้ออ่อน
ไม้เนื้ออ่อน อื่นๆ	47-200	2-6	176	51.17	700.00	17,909.50	ไม้เนื้ออ่อน
รวมไม้เนื้ออ่อน			1,630	143.26		59,624.00	

และผลการวิจัยด้านผลประโยชน์จากการปลูกไม้ยืนต้น ปี พ.ศ. 2564 - 2566 (ต้นสัก) ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดังนี้

ตารางที่ 4.1.50 ผลประโยชน์จากการปลูกไม้ยืนต้น ปี พ.ศ.2564 - 2566 ต้นสัก

ปี พ.ศ.	(1) ปีที่ 1	(2) ปีที่ 2	(3) ปีที่ 3	ความสูง (เมตร)	เส้นผ่าศูนย์กลาง (เมตร)	รัศมี (เส้นผ่าศูนย์/2) (เมตร)	พื้นที่ฐาน (ตร.ม.)	คำนวณหาปริมาตรต้นไม้ (ลบ.ม.)	(4) มูลค่าการคงอยู่ (บาท/ต้น/ปี)	(5) ผลประโยชน์ปีที่ 1 (บาท/ปี) (1)x(4)	(6) ผลประโยชน์ปีที่ 2 (บาท/ปี) (2)x(4)	(7) ผลประโยชน์ปีที่ 3 (บาท/ปี) (3)x(4)	(8) ผลประโยชน์ทั้งหมด (บาท/ปี) (5)+(6)+(7)=(8)
2564				1	0.029	0.004614	0.0145	0.004833	64.76666667				
2565		40		1.25	0.058	0.009227	0.029	0.012083	161.9166667		2,590.67		2,509.67
2566		40	196	1.50	0.087	0.013841	0.0435	0.02175	291.45		6,476.67	12,694.27	19,170.93
2567		40	196	1.75	0.116	0.018455	0.058	0.033833	453.3666667		11,658.00	31,735.67	43,393.67
2568		40	196	2.00	0.145	0.023068	0.0725	0.048333	647.6666667		18,134.67	57,124,20	75,258.87
2569		40	196	2.25	0.174	0.027682	0.087	0.06525	874.35		25,906.67	88,859.87	114,766.53
2570		40	196	2.50	0.203	0.032295	0.1015	0.084583	1133.416667		34,974.00	126,942.67	161,916.67
2571		40	196	2.75	0.232	0.036909	0.116	0.106333	1424.866667		45,336.67	171,372.60	216,709.27

หมายเหตุ : จะสูงขึ้นเฉลี่ยปีละ 25 ซม [7] และเส้นผ่าศูนย์กลาง 2.9 ซม. ใช้สูตรคำนวณหาพื้นที่ฐาน จากนั้นใช้สูตรคำนวณให้ได้เป็นปริมาตรเนื้อไม้ออกมา และคำนวณกับมูลค่าเนื้อไม้ ของแต่ละปีจะได้มูลค่าการคงอยู่ของเนื้อไม้ในปีนั้น ๆ

ภาพที่ 6 ผลประโยชน์จากการปลูกไม้ยืนต้น ปี พ.ศ. 2564 - 2566 (ต้นสัก)

วิธีการถ่ายโอนมูลค่า (Benefit Transfer)

หลักการประเมินประโยชน์เทียบกับต้นทุน (Cost-Benefit Analysis: CBA) คือ การวิเคราะห์ต้นทุนผลตอบแทนที่เป็นเครื่องมือหนึ่ง ในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์ นิยมใช้ในการประเมินการลงทุนสาธารณะโดยรัฐบาล โครงการความช่วยเหลือระหว่างประเทศ มูลนิธิหรือองค์กรไม่แสวงหากำไรต่างๆ CBA เน้นแสดงต้นทุนและผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดจากการลงทุน ออกมาในรูป “ตัวเงิน” ก่อนจะแสดงผลการประเมิน ตามสูตรใดสูตรหนึ่งหรือมากกว่าในบรรดาสูตร 3 แบบ ได้แก่ มูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Net Present Value: NPV) อัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุน (benefit-cost ratio) และอัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return: IRR)

ผลตอบแทนจากการลงทุน (Return on Investment: ROI)

Return on Investment (ROI) หมายถึง ผลตอบแทนการลงทุน คำนวณต่อหน่วยว่าเกิดผลตอบแทนเท่าไร ช่วยในการประเมินว่าการลงทุนนั้นๆ มี “ความคุ้มค่า” หรือไม่

$$\textbf{สูตรคำนวน ROI (\%)} = \frac{\textbf{ผลตอบแทนจากการลงทุน} - \textbf{ต้นทุนในการลงทุน}}{\textbf{ต้นทุนในการลงทุน}} \times 100$$

การคำนวณมูลค่าปัจจุบันทำได้โดยอัตโนมัติในโปรแกรม Spreadsheet อย่าง Excel (สูตรคือ = NPV, discount rate, value1, value2...) แต่เราก็ควรรู้วิธีคำนวณจริงๆ เช่นกัน

มูลค่าปัจจุบัน เท่ากับสมการต่อไปนี้ (r แทนอัตราคิดลด)

$$\text{มูลค่าปัจจุบัน} = \frac{\text{มูลค่าผลลัพธ์ปี 1}}{(1+r)} + \frac{\text{มูลค่าผลลัพธ์ปี 2}}{(1+r)^2} + \frac{\text{มูลค่าผลลัพธ์ปี 3}}{(1+r)^3} + \frac{\text{มูลค่าผลลัพธ์ปี 4}}{(1+r)^4} + \frac{\text{มูลค่าผลลัพธ์ n}}{(1+r)^n}$$

ในการคำนวณมูลค่าปัจจุบันของเงินในอนาคต นักการเงินจะต้องลด มูลค่านั้นด้วยอัตราการลดที่สัมพันธ์กันการคำนวณหาผลกำไรและต้นทุนด้านสังคมหรือสิ่งแวดล้อมก็ไม่ต่างกัน คือ ต้องใช้ “อัตราคิดลด” (discount rate)

คิดลดค่าของเงินในอนาคตกลับมาเป็น “มูลค่าปัจจุบัน” (Present Value) แล้วนำมูลค่าปัจจุบันของค่าผลลัพธ์ทั้งหมดหารด้วยเงินลงทุนและต้นทุนทางสังคมที่ใช้ไปผลที่ได้ คือ ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)

การประเมิน ผู้ประเมินจะต้องสรุปผลประโยชน์ที่จะดำเนินการประเมินและอธิบายรายละเอียดแนวคิดในการประเมินโดยจำแนกออกเป็นตาราง เพื่อศึกษาผลตอบแทน (Benefits) ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ โดยการศึกษามีแนวทางในการวิเคราะห์ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ดังนี้

วิธีการถ่ายโอนมูลค่า (Benefit transfer)

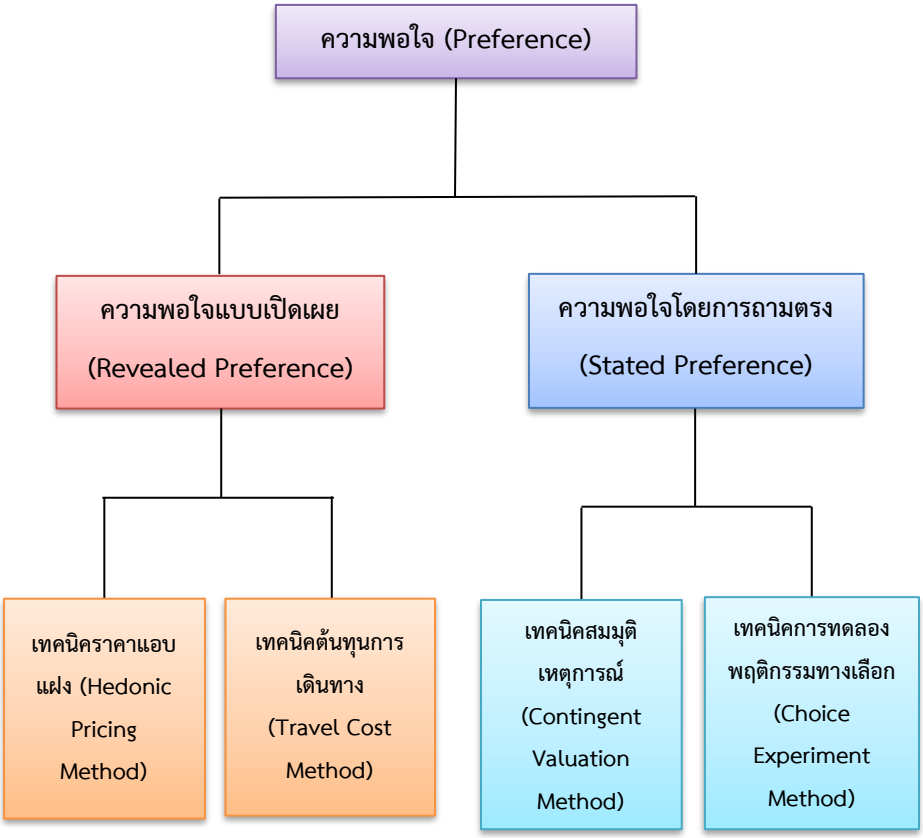

ภาพที่ 7 โครงสร้างแสดงแนวทางการวิเคราะห์ผลประโยชน์ (Benefits)

6. การคำนวณมูลค่า (SROI Analysis)

ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) พัฒนามาจากเครื่องมือ CBA แต่เน้นให้ความสำคัญกับการรวมผู้มีส่วนได้เสียเข้ามาในกระบวนการประเมิน อย่างไรก็ตาม SROI เน้นการแปลง ค่าผลลัพธ์ทางสังคมเป็นมูลค่าทางการเงิน (Monetization) เหมือนกับ CBA และต้องการตอบคำถามว่า “เงินที่ลงทุนไปสร้างผลตอบแทน (มูลค่าทางสังคม) เท่าไร” เพื่อสะท้อนความคุ้มค่าของโครงการ การเริ่มต้นการประเมิน SROI ต้องเริ่มจาก “ตรรกะ” ทางสังคมของกิจการเป้าหมายของ SROI คือ ตรวจสอบความเชื่อมโยงของปัจจัยนำเข้าไปจนถึงผลกระทบ

หลังจากทำการประเมินรายได้ทั้งหมด มูลค่าผลลัพธ์ทางสังคมทั้งหมด รายจ่ายทั้งหมดและต้นทุนทางสังคมทั้งหมดสำหรับทุกปีที่ทำการประเมินแล้ว คุณก็สามารถที่จะคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนได้ ปัจจัยสำคัญ ในการประเมินขั้นสุดท้าย คือ การคำนึงถึงค่าของเงินตามเวลา (Time Value of Money) เนื่องจากเงิน 1 บาท ในวันนี้ย่อมมีค่ามากกว่า 1 บาทในปีหน้า เนื่องจากเราอาจลงทุนเงินในวันนี้ด้วยอัตราดอกเบี้ยที่แน่นอนและภาวะเงินเฟ้อจะลดทอนมูลค่าของเงินเมื่อเวลาผ่านไป การนำเงินมาลงทุนในโครงการนี้แทนที่จะนำไปทำอย่างอื่นทำให้เรามี “ค่าเสียโอกาส” (Opportunity Cost)

SROI Ratio คือ การสรุปเป็นตัวเลข 1 ค่า ซึ่งหากตัวเลขที่แสดงมีค่ามากกว่า 1 ถือว่าการลงทุนในโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนานั้นๆ เกิดความคุ้มค่าในการลงทุน

การคำนวณอัตราผลตอบแทนทางสังคม (SROI Ratio)

$$\text{SROI} = \frac{\text{Social Value Created} - \text{Deadweight and Attribution}}{\text{Investment}}$$

ที่มา: Edwards & Lawrence (2021)

อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) เท่ากับมูลค่าปัจจุบันทั้งหมด หารด้วยมูลค่าการลงทุนที่ใช้ไป

$$\text{อัตราส่วน SROI} = \frac{\text{มูลค่าปัจจุบันรวม}}{\text{มูลค่าการลงทุนรวม}}$$

$$\text{* ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)} = \frac{\text{มูลค่าทางการเงินของผลลัพธ์–มูลค่าผลลัพธ์ที่กิจการไม่ได้สร้างขึ้น}}{\text{ต้นทุน}}$$

ตารางที่ 4 การประเมินผลกระทบและผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

รายการ	ระยะเวลาของการดำเนินงานวิจัยและระยะเวลาที่งานวิจัยมีผลกระทบต่อสังคม					
	ปีที่ 0	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	...	ปีที่ T
หมวดต้นทุนที่ 1	Cost 1 ปีที่ 0	-	-	-	...	Cost 1 ปีที่ T
หมวดต้นทุนที่ 2	Cost 2 ปีที่ 0	Cost 2 ปีที่ 1	-	-	...	Cost 2 ปีที่ T
หมวดต้นทุนที่ 3	Cost 3 ปีที่ 0	Cost 3 ปีที่ 1	Cost 3 ปีที่ 2	-	...	Cost 3 ปีที่ T
หมวดผลประโยชน์ที่ 1	-	-	-	Benefit 1 ปีที่ 3	...	Benefit 1 ปีที่ T
หมวดผลประโยชน์ที่ 2	-	-	Benefit 2 ปีที่ 2	Benefit 2 ปีที่ 3	...	Benefit 2 ปีที่ T
หมวดผลประโยชน์ที่ 3	-	-	-	Benefit 3 ปีที่ 3	...	Benefit 3 ปีที่ T
Social Return of Investment หรือ SROI	อัตราส่วนระหว่างผลประโยชน์ต่อต้นทุน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคืออัตราส่วนของผลรวมมูลค่าปัจจุบันผลประโยชน์ส่วนเพิ่ม จากโครงการเพื่อสังคมต่อมูลค่าปัจจุบันของต้นทุนโครงการทั้งหมดโดยเกณฑ์การพิจารณาว่าโครงการดังกล่าวสามารถสร้างผลกระทบได้ คือ เมื่อ SROI มีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 1					
Net Present Value หรือ NPV	มูลค่าปัจจุบันของผลประโยชน์ส่วนเพิ่มสุทธิเป็นมูลค่าปัจจุบันของผลประโยชน์สุทธิ (ส่วนที่เพิ่มขึ้นหรือที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม) ที่ได้รับจากโครงการพัฒนาตลอดช่วงระยะเวลาที่โครงการพัฒนาคาดว่าจะให้ผลประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมายในสังคม					
Internet Rate of Return หรือ IRR	อัตราผลตอบแทนจากโครงการเพื่อสังคม ที่คำนวณได้จากอัตราที่ทำให้มูลค่าปัจจุบันของผลประโยชน์ส่วนเพิ่มสุทธิหรือ NPV มีค่าเท่ากับศูนย์หรือการเท่าทุน					

ตัวอย่าง: การคำนวณมูลค่า SROI จากการปลูกสร้างสวนป่าไม้สัก เมื่ออายุไม้สักเท่ากับ 1 ปี

- พื้นที่ปลูกสร้างสวนป่า จำนวน 1,750 ไร่ ที่ระยะยปลูก 4x4 เมตร มีอัตราการรอดตายเฉลี่ยร้อยละ 97.01
- งบประมาณการลงทุนทั้งหมด 6,825,000 บาท
- มูลค่าทางการตลาดของไม้สักที่อายุ 1 ปี มีเท่ากับ 64.77 บาท/ต้น

อัตราส่วน SROI = มูลค่าปัจจุบันรวม ÷ มูลค่าการลงทุนรวม

= 10,995,840.975 ÷ 6,825,000.000

= 1.61

การใช้โปรแกรมคำนวณ SROI

อธิบายการใช้โปรแกรม

โดยในส่วนต่อไปเป็นการนำกรณีตัวอย่างมาคำนวณโดยใช้โปรแกรมการประเมิน SROI ซึ่งมีพื้นฐานมาจากสูตรการคำนวณตัวชี้วัด โดยกรณีตัวอย่างที่นำมาใช้ในการแนะนำ คือ “โครงการส่งเสริมอาชีพเสริมชุมชน A เพื่อสร้างอาชีพเสริมให้แก่สมาชิกของชุมชน” ซึ่งเป็นตัวอย่างการวิเคราะห์อย่างง่ายเพื่อเน้นความเข้าใจในการใช้ข้อมูลที่มีอยู่และการใช้โปรแกรม

โปรแกรมการวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการลงทุนของโครการเพื่อสังคม SROI ในมิติเชิงปริมาณจะใช้พื้นฐานจากการคำนวณตัวชี้วัดสำคัญ 3 ตัว คือ NPV, SROI และ IRR ซึ่งรูปแบบโปรแกรมมีดังนี้

- แถวแนวตั้ง หรือ Column เป็นตารางที่แสดงถึง ปีที่ ปี พ.ศ. ตั้งแต่การเริ่มต้นขับเคลื่อนโครงการจนถึงระยะเวลาสิ้นสุดโครงการหรือขอบเขตระยะเวลาที่ต้องการประเมินผลตอบแทนทางสังคม
- แถวแนวนอน หรือ Row ในแถวนี้จะแสดงรายการ ดังนี้

1) งบประมาณ/ ต้นทุนของโครงการเพื่อสังคม หรือ Cost ซึ่งสามารถแบ่งย่อยออกเป็นงบต่างๆ ได้ตามที่ผู้ประเมินกำหนด ซึ่งในส่วนนี้โปรแกรมจะคำนวณต้นทุนปัจจุบัน (Net Present Cost) ให้ผู้ประเมินโดยอัตโนมัติ

2) ผลกระทบกรณีฐาน (Base Case Impact) ในส่วนนี้ผู้ประเมินต้องคำนวณผลกระทบกรณีฐานและกรอกข้อมูลลงในส่วนนี้ซึ่งประกอบด้วย ผลจากปัจจัยอื่นๆ (Attribution) ผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight) และผลลัพธ์ทดแทน (Displacement) ซึ่งในส่วนนี้ คำนวณจากสัดส่วนผลกระทบที่ได้จากการ “สอบถามสัดส่วนผลประโยชน์ระหว่างโครงการที่สนใจกับโครงการอื่นที่อาจมีส่วนร่วมโดยใช้หลักการ 10 นิ้ว” ยกตัวอย่างเช่น โครงการ A ทำให้เกิดผลประโยชน์สุทธิในชุมชนเท่ากับ 1,000 บาท โดยสัดส่วนผลประโยชน์ของโครงการ A ผู้ให้ข้อมูลให้ถึง 9 นิ้ว แสดงว่ามีผลกระทบเป็นสัดส่วนเท่ากับ 90% ของ 1,000 บาท ดังนั้น ผลกระทบกรณีฐาน คือ 10% หรือมีค่าเท่ากับ 100 บาท ซึ่งเป็นข้อมูลที่ต้องกรอกลงไป

3) ผลประโยชน์ของโครงการ หรือ Benefits เช่น เดียวกันในส่วนนี้สามารถแบ่งย่อยออกเป็นผลประโยชน์ได้ตามที่ผู้ประเมินจะกำหนดซึ่งในส่วนนี้โปรแกรมจะคำนวณผลประโยชน์ปัจจุบัน (Net Present Benefit) ให้ผู้ประเมินโดยอัตโนมัติ

4) ผลการคำนวณดัชนี NPV, SROI และ IRR

5) ผู้ประเมินต้องกรอกต้นทุนมูลค่าผลกระทบกรณีฐานและผลประโยชน์ของโครงการให้ตรงกับปี พ.ศ. ข้อมูลในส่วนของงบประมาณ/ต้นทุนการขับเคลื่อนโครงการ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นและผลกระทบกรณีฐานควรกำหนดให้เป็นหน่วยมาตรฐาน คือ บาท/ปี ซึ่งข้อแนะนำที่ผู้ประเมินมือใหม่ควรปฏิบัติตาม คือ ควรจัดเก็บฐานข้อมูลทุกอย่างในรูปแบบไฟล์ Excel ในฐานข้อมูลเดียวกัน หากเชื่อมโยงการคำนวณเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ จะเกิดความสะดวกในการทวนสอบและปรับแก้ข้อมูลได้ หากต้องการปรับเปลี่ยนข้อมูลที่มีความผิดพลาดหรือการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของโครงการสำหรับประเมิน Ex-Ante Evaluation

การใช้โปรแกรมคำนวณ SROI

ขั้นตอนการกรอกข้อมูลในโปรแกรม

ตัวอย่าง การกรอกข้อมูลในโปรแกรม SROI Excel

1) ขั้นตอนการกำหนดช่วงปีที่ต้องการประเมินผลกระทบ: ให้ผู้ประเมินกำหนดปี พ.ศ.ที่ต้องการประเมินในแถวที่ 2 ซึ่งในการประเมินครั้งนี้จะวิเคราะห์ผลกระทบระหว่างปี 2562 - 2572 โดยปีเริ่มต้น 2562 ต้องกำหนดให้ตรงกับแถว t_0

คำนวน SROI : After Evaluaged	กำหนดค่า Present Value Factor	5									
ปี พ.ศ.	2562	2563	2564	2565	2566	2567	2568	2569	2570	2571	2572
t	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Present Value Factor	**1.00**	**0.95**	**0.90**	**0.85**	**0.80**	**0.75**	**0.70**	**0.65**	**0.60**	**0.55**	**0.50**
ต้นทุนโครงการ (Cost)											
ต้นทุนโครงการ 1 ต้นทุนการจัดหลักสูตรฝึกอบรมปี 2561											
รวม (Cost)	-									-	-
ต้นทุนปัจจุบันสุทธิ (Present Cost)	-									-	-
ต้นทุนรวมปัจจุบัน (Total Present Cost)	-										
ผลกระทบกรณีฐาน (Base Case Impact)											
ผลกระทบกรณีฐานหมวดที่ 1 ผลจากปัจจัยอื่นๆ (Attribution)											
ผลกระทบกรณีฐานหมวดที่ 2 ผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight)											
ผลกระทบกรณีฐานหมวดที่ 3 ผลลัพธ์ทดแทน (Displacement)											
รวม (Base Case Impact)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ผลกระทบกรณีฐานปรับเป็นมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Present Base Case Impact)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ผลกระทบกรณีฐานมูลค่ารวมปัจจุบัน (Total Present Base Case Impact)	-										

ขั้นที่ 1 : ให้ผู้ประเมินกหนดปี พ.ศ. ที่ต้องการประเมินในแถวที่ 2 ซึ่งในการประเมินครั้งนี้ จะวิเคราะห์ผลกระทบระหว่างปี 2562 - 2572 โดยปีเริ่มต้น 2562 ต้องกำหนดให้ตรงกับแถว t0

2) ขั้นตอนการกรอกข้อมูลด้านต้นทุนการขับเคลื่อนโครงการ: ผู้ประเมินระบุรายละเอียดของต้นทุนโครงการ ในที่นี้กรณีตัวอย่างระบุไว้ว่า “ต้นทุนการขับเคลื่อนโครงการชุมชน A เพื่อสร้างอาชีพเสริม”

3) ผู้ประเมินกรอกตัวเลขต้นทุนของการขับเคลื่อนโครงการให้ตรงตามปี พ.ศ. ซึ่งในกรณีตัวอย่างกำหนดให้มีการลงทุนในปี 2562 และ 2563 เป็นงบประมาณ 500,000 บาท และ 200,000 บาท ตามลำดับ

4) โปรแกรมจะคำนวณต้นทุนรวมปัจจุบันโดยอัตโนมัติ

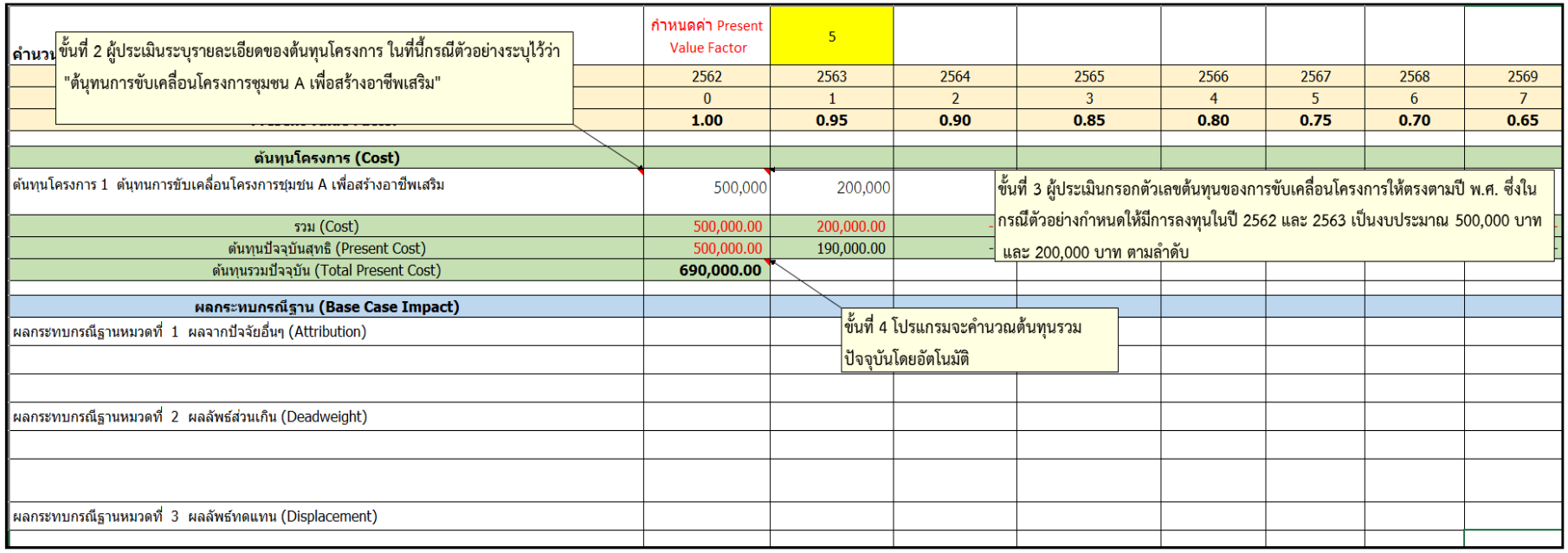

	กำหนดค่า Present Value Factor	5						
	2562	2563	2564	2565	2566	2567	2568	2569
	0	1	2	3	4	5	6	7
	1.00	**0.95**	**0.90**	**0.85**	**0.80**	**0.75**	**0.70**	**0.65**
ต้นทุนโครงการ (Cost)								
ต้นทุนโครงการ 1 ต้นทุนการขับเคลื่อนโครงการชุมชน A เพื่อสร้างอาชีพเสริม	500,000	200,000						
รวม (Cost)	500,000.00	200,000.00	-					
ต้นทุนปัจจุบันสุทธิ (Present Cost)	500,000.00	190,000.00	-					
ต้นทุนรวมปัจจุบัน (Total Present Cost)	**690,000.00**							
ผลกระทบกรณีฐาน (Base Case Impact)								
ผลกระทบกรณีฐานหมวดที่ 1 ผลจากปัจจัยอื่นๆ (Attribution)								
ผลกระทบกรณีฐานหมวดที่ 2 ผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight)								
ผลกระทบกรณีฐานหมวดที่ 3 ผลลัพธ์ทดแทน (Displacement)								

5) ขั้นตอนการกรอกข้อมูลด้านผลประโยชน์ของโครงการ: ผู้ประเมินกรอกข้อมูลด้านผลประโยชน์ของโครงการ คือ รายได้สุทธิที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชน A ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 - 2572 โดยผู้ประเมินต้องกรอกให้ตรงตามปีที่เกิดผลกระทบ

6) โปรแกรมจะคำนวณมูลค่ารวมของผลประโยชน์ ปัจจุบันสุทธิ (Total Present Benefit) ให้โดยอัตโนมัติ

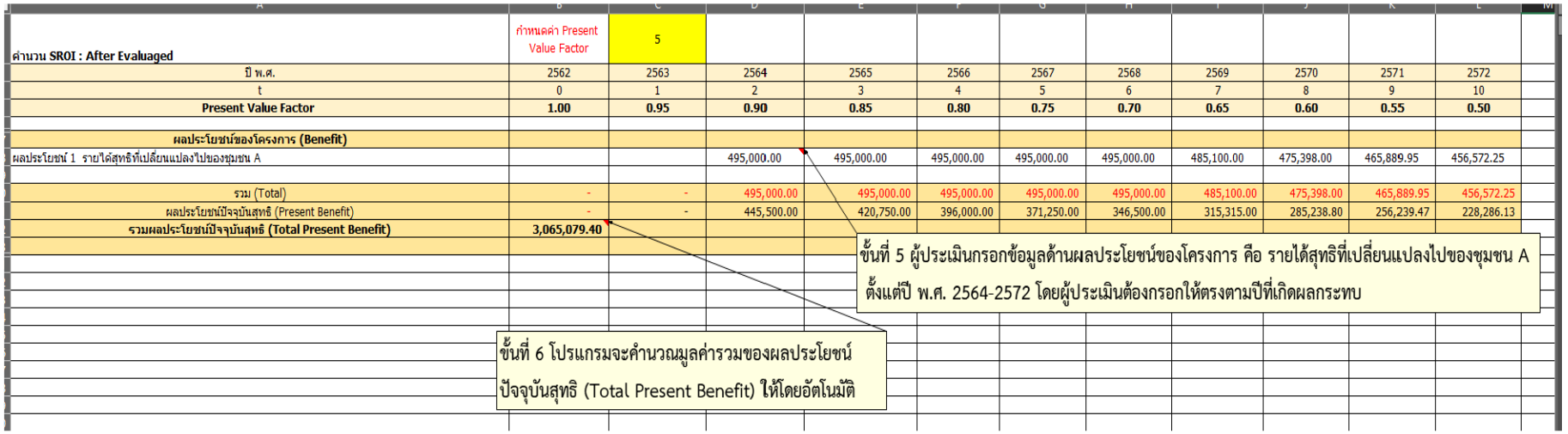

คำนวน SROI : After Evaluaged	กำหนดค่า Present Value Factor	5									
ปี พ.ศ.	2562	2563	2564	2565	2566	2567	2568	2569	2570	2571	2572
t	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Present Value Factor	**1.00**	**0.95**	**0.90**	**0.85**	**0.80**	**0.75**	**0.70**	**0.65**	**0.60**	**0.55**	**0.50**
ผลประโยชน์ของโครงการ (Benefit)											
ผลประโยชน์ 1 รายได้สุทธิที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชน A			495,000.00	495,000.00	495,000.00	495,000.00	495,000.00	485,100.00	475,398.00	465,889.95	456,572.25
รวม (Total)	-	-	495,000.00	495,000.00	495,000.00	495,000.00	495,000.00	485,100.00	475,398.00	465,889.95	456,572.25
ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิ (Present Benefit)	-	-	445,500.00	420,750.00	396,000.00	371,250.00	346,500.00	315,315.00	285,238.80	256,239.47	228,286.13
รวมผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิ (Total Present Benefit)	**3,065,079.40**										

ขั้นที่ 5 ผู้ประเมินกรอกข้อมูลด้านผลประโยชน์ของโครงการ คือ รายได้สุทธิที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชน A ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564-2572 โดยผู้ประเมินต้องกรอกให้ตรงตามปีที่เกิดผลกระทบ

ขั้นที่ 6 โปรแกรมจะคำนวณมูลค่ารวมของผลประโยชน์ ปัจจุบันสุทธิ (Total Present Benefit) ให้โดยอัตโนมัติ

7) ขั้นตอนการกรอกข้อมูลด้านผลกระทบกรณีฐาน: ผู้ประเมินต้องกรอกข้อมูลผลกระทบกรณี โดยกรณีตัวอย่างในครั้งนี้ กำหนดให้ผลประโยชน์ 10% เป็นผลกระทบจากโครงการส่งเสริมอาชีพของหน่วยงานอื่น โดยข้อมูลต้องตรงกับปีที่เกิดผลประโยชน์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 - 2572

8) โปรแกรมจะคำนวณมูลค่าปัจจุบันของผลกระทบกรณีฐานโดยอัตโนมัติ

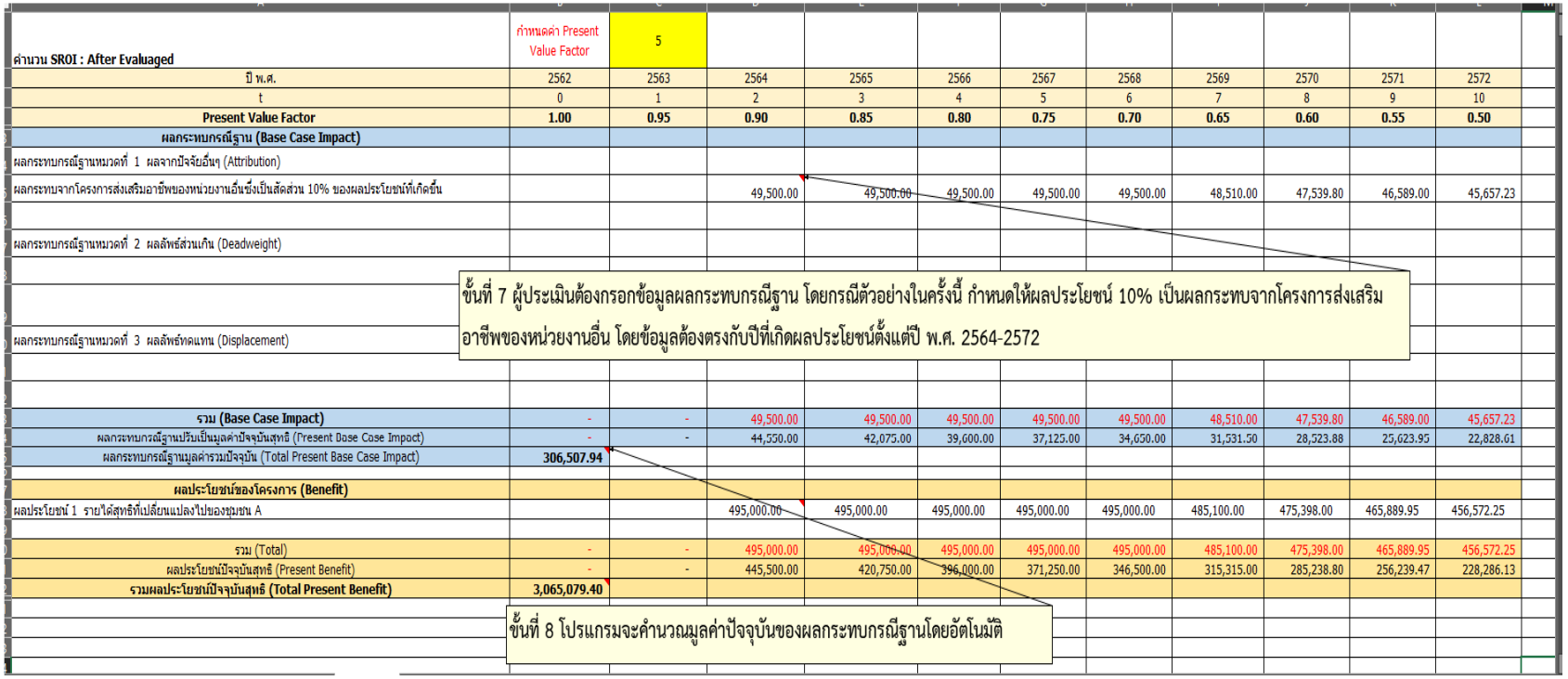

ค่าบวน SROI : After Evaluaged	กำหนดค่า Present Value Factor	5									
ปี พ.ศ.	2562	2563	2564	2565	2566	2567	2568	2569	2570	2571	2572
t	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Present Value Factor	**1.00**	**0.95**	**0.90**	**0.85**	**0.80**	**0.75**	**0.70**	**0.65**	**0.60**	**0.55**	**0.50**
ผลกระทบกรณีฐาน (Base Case Impact)											
ผลกระทบกรณีฐานหมวดที่ 1 ผลจากปัจจัยอื่นๆ (Attribution)											
ผลกระทบจากโครงการส่งเสริมอาชีพของหน่วยงานอื่นซึ่งเป็นสัดส่วน 10% ของผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น			49,500.00	49,500.00	49,500.00	49,500.00	49,500.00	48,510.00	47,539.80	46,589.00	45,657.23
ผลกระทบกรณีฐานหมวดที่ 2 ผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight)											
ผลกระทบกรณีฐานหมวดที่ 3 ผลลัพธ์ทดแทน (Displacement)											
รวม (Base Case Impact)	-	-	49,500.00	49,500.00	49,500.00	49,500.00	49,500.00	48,510.00	47,539.80	46,589.00	45,657.23
ผลกระทบกรณีฐานปรับเป็นมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Present Base Case Impact)	-	-	44,550.00	42,075.00	39,600.00	37,125.00	34,650.00	31,531.50	28,523.88	25,623.95	22,828.61
ผลกระทบกรณีฐานมูลค่ารวมปัจจุบัน (Total Present Base Case Impact)	**306,507.94**										
ผลประโยชน์ของโครงการ (Benefit)											
ผลประโยชน์ 1 รายได้สุทธิที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชน A			495,000.00	495,000.00	495,000.00	495,000.00	495,000.00	485,100.00	475,398.00	465,889.95	456,572.25
รวม (Total)	-	-	495,000.00	495,000.00	495,000.00	495,000.00	495,000.00	485,100.00	475,398.00	465,889.95	456,572.25
ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิ (Present Benefit)	-	-	445,500.00	420,750.00	396,000.00	371,250.00	346,500.00	315,315.00	285,238.80	256,239.47	228,286.13
รวมผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิ (Total Present Benefit)	**3,065,079.40**										

ขั้นที่ 7 ผู้ประเมินต้องกรอกข้อมูลผลกระทบกรณีฐาน โดยกรณีตัวอย่างในครั้งนี้ กำหนดให้ผลประโยชน์ 10% เป็นผลกระทบจากโครงการส่งเสริมอาชีพของหน่วยงานอื่น โดยข้อมูลต้องตรงกับปีที่เกิดผลประโยชน์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564-2572

ขั้นที่ 8 โปรแกรมจะคำนวณมูลค่าปัจจุบันของผลกระทบกรณีฐานโดยอัตโนมัติ

9) ดัชนีชี้วัดผลตอบแทนจากการลงทุน (SROI) ของโครงการเพื่อสังคม: หลังจากที่ผู้ประเมินกรอกข้อมูลด้านต้นทุน ผลกระทบกรณีฐานและผลประโยชน์ของโครงการโปรแกรมจะคำนวณดัชนีชี้วัดผลตอบแทนจากการลงทุนในโครงการเพื่อสังคม ได้แก่ NPV, SROI และ IRR

	กำหนดค่า Present Value Factor	5									
ปี พ.ศ.	2562	2563	2564	2565	2566	2567	2568	2569	2570	2571	2572
t	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Present Value Factor	**1.00**	**0.95**	**0.90**	**0.85**	**0.80**	**0.75**	**0.70**	**0.65**	**0.60**	**0.55**	**0.50**
ผลประโยชน์รวม (Total Benefit)-ต้นทุนรวม (Total Cost)-ผลกระทบกรณีฐาน (Base Case Impact)	-500,000.00	-200,000.00	445,500.00	445,500.00	445,500.00	445,500.00	445,500.00	436,590.00	427,858.20	419,300.96	410,915.03
มูลค่าปัจจุบัน (Present Value)	-500,000.00	-190,000.00	400,950.00	378,675.00	356,400.00	334,125.00	311,850.00	283,783.50	256,714.92	230,615.53	205,457.51
ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิ (Total Present Benefit) หลังหักลบกรณีฐาน (Base Case Impact)	**2,068,571.46**										
มูลค่าปัจจุบันของผลประโยชน์สุทธิ (Net Present Value หรือ NPV)	**2,068,571.46**										
ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return of Investment หรือ SROI)	**4.00**										
อัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return หรือ IRR)	**46%**										

ขั้นที่ 9 หลังจากที่ผู้ประเมินกรอกข้อมูลด้านต้นทุน ผลกระทบกรณีฐาน และผลประโยชน์ของโครงการ โปรแกรมจะคำนวนดัชนีชี้วัดผลตอบแทนจากการลงทุนในในโครงการเพื่อสังคม ได้แก่ NPV SROI และ IRR

ตัวอย่าง ตารางสรุปผลการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต (Ex-Ante Evaluation)

ปี พ.ศ.	2562	2563	2564	2565	2566	2567	2568	2569	2570	2571	2572
t	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Present Value Factor	1.00	0.95	0.91	0.86	0.82	0.78	0.75	0.71	0.68	0.64	0.61
ต้นทุนโครงการ (Cost)											
ต้นทุนหมวดที่ 1.....											
ต้นทุนหมวดที่ 2.....											
ต้นทุนหมวดที่ 3.....											
รวม (Cost)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ต้นทุนปัจจุบันสุทธิ (Present Cost)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ต้นทุนรวมปัจจุบัน (Total Present Cost)	0.00										
ผลกระทบกรณีฐาน (Base Case Impact)											
ผลกระทบกรณีฐานหมวดที่ 1.....											
ผลกระทบกรณีฐานหมวดที่ 2.....											
ผลกระทบกรณีฐานหมวดที่ 3.....											
รวม (Base Case Impact)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ผลกระทบกรณีฐานปรับเป็นมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Present Base Case Impact)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ผลกระทบกรณีฐานมูลค่ารวมปัจจุบัน (Total Present Base Case Impact)	0.00										
ผลประโยชน์ของโครงการ (Benefit)											
ผลประโยชน์ทางสังคมหมวดที่ 1.....											
ผลประโยชน์ทางสังคมหมวดที่ 2.....											
ผลประโยชน์ทางสังคมหมวดที่ 3.....											
รวม (Total)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิ (Present Benefit)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
รวมผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิ (Total Present Benefit)	0.00										
ผลประโยชน์รวม (Total Benefit)-ต้นทุนรวม (Total Cost)-ผลกระทบกรณีฐาน (Bas	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
มูลค่าปัจจุบัน (Present Value)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00

มูลค่าปัจจุบันของผลประโยชน์สุทธิ (Net Present Value หรือ NPV)	0.00
ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return of Investment หรือ SROI)	100
อัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return หรือ IRR)	100

สิ่งที่ต้องคำนึงในการประเมินผล SROI

1. ต้องประเมินผลลัพธ์จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่แท้จริง ถูกต้อง ชัดเจน และเป็นผู้รับประโยชน์โดยตรง
2. ต้องประเมินบนฐานข้อเท็จจริงโดยไม่กล่าวอ้างเกินจริง ใช้ค่าแทนการเงิน (Financial Proxy) ถูกต้อง เหมาะสม มีแหล่งอ้างอิงชัดเจน
3. ต้องเปิดเผยข้อมูลผลการประเมิน SROI และพร้อมรับการตรวจสอบผล SROI อยู่เสมอ

สุดท้าย

พร้อมรับการตรวจประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญ
เพื่อเป็นการสอบทานความถูกต้องของการประเมิน